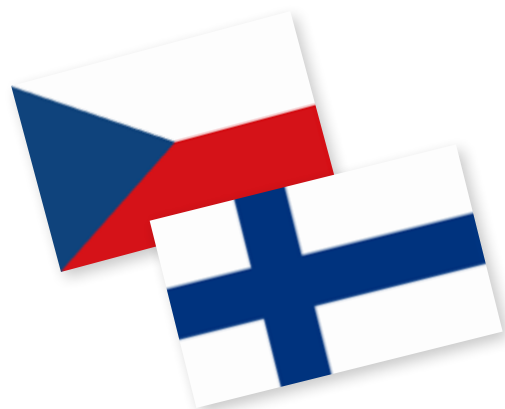


Näköala TŠEKKIIN

Suomi-Tšekki-seura ry:n julkaisu 1/2016



Suomi-Tšekki-seura ry

Kotisivut: www.suomi-tsekki-seura.fi
Sähköposti: info@suomi-tsekki-seura.fi
Seuran tilinumero:
Nordea 132330-109472
jäsenmaksu vuonna 2016: 25 e
56. vuosikerta

Näköala

TŠEKKIIN

Näköala Tšekkiin on Suomi-Tšekki-seura ry:n virallinen jäsenlehti, joka ilmestyy 1-2 kertaa vuodessa ja postitetaan kaikille seuran jäsenille sekä yhteistyökumppaneille.

Julkaisija:

Suomi-Tšekki-seura ry

Päätoimittaja:

Jari Aula, jariaula@hotmail.com

Lehden toimituskunta:

Jari Aula, Heikki Larmola, Petteri Peuranen

Lehteen kirjoittaneet vastaavat kaikki omista kirjoituksistaan.

Taitto: Liisa Lähtenmäki

Etukannen kuva: Kollikissan olutravintola Prahan Karlínissa. **Sisällysluettelon kuva:** Renessanssitähti Třebíčin keskuskirkon laidalla. Kuvat: Petteri Peuranen

ISSN: 1459-420X

Painopaikka:

Näkövammaisten liiton kirjapaino 2016



SISÄLLYS



Puheenjohtajan palsta s. 3

Hanne Lempinen

Uutiskatsaus:

Tšekissä tapahtunutta s. 4

Tšekin Radion uutisista keväällä 2016

Hallituksen jäseniä esittelyssä s. 12

Julius Fučík – tuottelias säveltäjä ja sotilasmuusikko s. 14

Petteri Peuranen

Hurvínek & Spejbl 90 vuotta s. 16

Petteri Peuranen

Tšekin historian ensimmäinen kukoistuskausi ja uskonnollisen reformaation taustaa s. 18

Heikki Larmola

Tšekit, slovakit ja Eurooppa s. 25

Heikki Larmola

Uutta tšekkiläistä elokuvaa s. 34

Eero Kettunen

Menneitä tapahtumia s. 36

- Štěpán Rak esiintyi

Helsingissä 16.6.2016

- Seuran vuosikokous 27.2.2016



PUHEENJOHTAJAN PALSTA



Hanne Lempinen



Heippa kaikki!

Miten teidän keväänne ja kesänne on sujunut? Minä olen käynyt olutfestivaaleilla, minne sain kutsun maistelemaan tšekkiläisiä oluita. Nyt on pakko myöntää, että kaikista eri maiden oluista, joita sain maistaa, tällä kertaa yksi virolainen pienpanimo vei voiton. Kävin myös elokuvissa katsomassa tšekkiläisen elokuvan *Pojedeme k moři*. Todella koskettava elokuva, kaunis ja surullinen, mutta myös hauska. Suosittelen!

Jäikö maaliskuussa väliin luento *Tšekit, slovakit ja Eurooppa*? Ei se mitään, alkuosa siitä löytyy tämän lehden sivuilta.

Entä oliko joku kuuntelemassa tšekkiläisen *Duo Půljablkoňin* jazz-esitystä? Minä olin ja pidin. Paikalle oli ilahduttavasti löytänyt, paitsi seuran jäseniä, myös Suomessa asuvia tšekkejä.

Jos viime syksynä jäi väliin **Štěpán Rakín** kitarakonsertti, 16.6. oli uusi mahdollisuus mennä kuuntelemaan.

Mitä te haluaisitte tehdä yhdessä syksyllä? Voimmekin alkaa pian miettiä jo syksyn ohjelmaa.

Tällä hetkellä olemme järjestämässä yhden tšekkiläisen yhtyeen konserttia Suomeen. Tämä tapahtuu syyskuun puolivälissä, olkaa kuulolla.

Yritämme myös löytää syksyksi vapaata näyttelytilaa tai galleriaa, jotta saisimme koottua näyttelyn erään tšekkiläisen taiteilijan maalauksista. Hän on käynyt Suomessa, ja löysin hänen tauluisiaan myös Helsinki-aiheisen teoksen.

Koetamme myös järjestää viime syksyn tapaan kirjallisuusillan, tällä kertaa Tampereella.

Ei sen enempää syksystä, nyt nautitaan ihanista aurinkoisista päivistä! Pidetään yhteyttä!

Hanne

P.s. Harmi, ettemme kohdanneet Tšekkiä jääkiekon maailmanmestaruuskisoissa, olisi nimittäin ollut revanssin paikka viime vuoden puolivälierästä!



Uutiskatsaus Tšekissä tapahtunutta

Tšekin Radion uutisista keväällä 2016

PROTESTEJA YDINJÄTTEEN LOPPUSIJOITUSTA VASTAAN

Vysočinan maakunnan Třebíčin Horkassa on osoitettu mieltä ydinjätteen loppusijoitusta vastaan. Noin 200 lähiseudun asukasta osallistui mielenilmaukseen, kun ydinjätteen loppusijoituksesta vastaava hallintoelin (SÚRAO) avasi tutkimustöiden ensimmäisen vaiheen. Mielenosoituksen järjestäneen *Zdravý domov Vysočina* -yhdistyksen jäsen **Jana Nožičková** sanoi vastustavansa mahdollisia ydinjätteitä kotiseudullaan. Budišovin kunnanjohtaja **Petr Pinoš** mukaan ihmiset käyttävät mielipiteensä ilmaisemiseksi kaikki lailliset keinot. Pinoš sanoi lisäksi olevansa tyytyväinen runsaaseen osanottoon, mutta jo kansanäänestyksessä 90 prosenttia vastusti ydinjätteen loppusijoituspaikan rakentamista, myös muualla kuin Vysochinassa. Loppusijoituspaikkoja, joihin säilöttäisiin tuhansia tonneja käytettyä ydinvoimaloiden polttoainetta, pitäisi rakentaa Tšekkiin vuoteen 2065 mennessä.

ZAORÁLEK JURMALASSA, KIELTÄYTYI JÄLLEENPAKOLAISTEN JAKOKIINTIÖISTÄ

Tšekin ulkoministeri **Lu-bomír Zaorálek** (ČSSD) (kuvassa) vahvisti kielteisen kannan pakolaisten uudelleenjaon kiintiömekanismissiin Latvian Jurmalassa, jossa järjestettiin *Vise-grad*-ryhmän sekä Baltian ja Pohjoismaiden epävirallinen ulkoministerikokous.



Samalla kannalla oli myös kokouksen isäntä Latvian ulkoministeri **Edgars Rinkēvičs**.

TŠEKKIEN KIELTEINEN KANTA KIINTIÖ- SUUNNITELMIIN ON VÄHEMMISTÖSSÄ EU:SSA

Tšekin nihkeä kanta Euroopan Komission ehdottamiin pakolaisten sijoittamiskiintiöihin on EU-maista vähemmistössä. Luxemburgissa kokoontuneiden EU:n 28 jäsenvaltion sisäministeriöiden kevätkokouksessa oltiin yksimielisiä nykyiseen Dublinin sopimukseen liittyvistä epäkohdista. Sopimus ei tällaisenaan toimi, sillä se rasittaa kohtuuttomasti Euroopan Unionin joitakin reunavaltioita, esimerkiksi Kreikkaa.

MIKDÁD: TŠEKKILÄISET YRITYKSET VOISIVAT OSALLISTUA SYYRIAN JÄLLEENRAKENTAMISEEN

Tšekkiläiset yritykset voisivat osallistua Syyrian konfliktissa tuhoutuneiden kohteiden jälleenrakentamiseen, sanoi Syyrian varaulkoministeri **Fajsal Mikdád** Tšekin Kauppakamarin tapaamisen yhteydessä. Hänen mukaansa tulevana vuotena maa tulee tarvitsemaan apua kaikilla sektoreilla, ei vähiten infrastruktuurin uudistamisessa. Kyse on esimerkiksi rautateiden, moottoriteiden ja lentokenttien uudistamisesta ja vetureiden, maatalouskoneiden ja maitotalouden tuotantolinjojen toimittamisesta. Suuri kysyntä tulee olemaan myös jätevesien puhdistuslaitoksista, terveydenhoidon tarvikkeista ja farmakologian teollisuuden tuotteista. Syyriassa on myös paljon tšekkiläisiä projekteja, joita voitaisiin jatkaa.

VAKAVIIN RIKOKSIIN SYLLISTYNEET VOISIVAT OLLA RIKOSVASTUULLISIA 13-VUOTIAASTA ALKAEN

Alahuoneen perustuslakioikeudellisen komitean edustajat ja sen puheenjohtaja **Jeroným Tejc** (ČSSD) ehdottavat, että vakavissa rikostapauksissa tekijän rikousoikeudellinen vastuu alkaisi 13. ikävuodesta, mutta muuten yleinen vastuu alkaisi 15 vuoden ikärajaista. Alahuoneessa esitelty päämäärä olisi, että näin ankaroitettaisiin rangaistuksia harkitusta murhasta tai poistettaisiin mahdollisuus murhan vanhemiseen. Kaikissa tapauksissa, joissa aikuista uhkaa kovennettu rangaistus, olisivat vastuullisia myös 13-15-vuotiaat nuoret. Nuorilla, 15-18-vuotiailla, maksimirangaistukset, joita tuomioistuin voi langettaa vakavimmissa tapauksissa, pidentyisivät nykyisestä kymmenestä 15 vuoteen. Viimeisten 20 vuoden aikana ovat rangaistukset vakavimmista väkivaltarikoksista vähitellen koventuneet. Ehdotuksessa luetellaan niin ikään rikoksia, joiden vanhenemisaika ei poistaisi vastuuta. Näihin kuuluisivat esimerkiksi usean henkilön, raskaana olevan naisen tai alle 15-vuotiaan murhat. Mikäli tekijä suunnittelee murhan etukäteen, oikeus voisi langettaa jopa 20-30 vuoden vankeustuomion tai tuomita tekijän elinkautiseen vankeuteen. Nykyään vastaava tuomio on 12-20 vuotta. Oikeus voisi nyt harkita tapauskohtaisesti rangaistuksen pituuden olosuhteiden perusteella. Uudistuksella on **Martin Plíšek**in (TOP 09) mukaan kannatusta läpi puoluekentän.

PARLAMENTTI HYVÄKSYI VALVONTAVIRASTON TOIMIVALLAN LAAJENTAMISEN

Ylin valvontavirasto (Nejvyšší kontrolní úřad; NKÚ) tulee ehkä saamaan oikeuden tarkastaa esim. läänien, kuntien ja niiden yleishyödyllisten yhteisöjen taloudenpidon. Taloustarkastajat voisivat puuttua myös valtion säätiöihin, vakuutusyhtiöihin tai julkisiin korkeakouluihin tai yrityksiin, joihin valtiolla, lääneillä tai kunnalla on yli 50 prosentin omistusosuus. Toimivaltuuksien laajennuksen hyväksyi parlamentin alahuone.

TŠEKin TASAVALTA ON NAISTEN JA MIESTEN TASA-ARVOVERTAILUSSA 81. SIJALLA 145 VALTION JOUKOSSA

Kansainvälisessä vertailussa naisten ja miesten tasa-arvoisissa olosuhteissa Tšekki päätyi 145 valtion joukossa puoliväliin, sijalle 81. Tasavertaiset asemat sillä on vain koulutuksessa, heikot naisten edustuksessa politiikassa tai talouselämässä. Tšekkiä parempi sijoitus oli esimerkiksi Ghanalla, Ukrainalla, Venäjällä tai Ugandalla. Kärkikymmenikköön kuuluvat Pohjoismaat, Irlanti, Slovenia ja Filippiinit. Tämä selviää Maailman talousfoorumin (WEF) julkistamasta *Global Gender Gap 2015* -raportista. Sen mukaan edistys molempien sukupuolten tasa-arvoisuuden edistymisessä on hyvin hidasta.

PRESIDENTTI JULISTI ALUE- JA PARLAMENTTIVAALIT PIDETTÄVIKSI 14.-15.10.2016



Presidentti **Miloš Zeman** julistaa aluevaalit ja senaatin kolmanneksen vaalit pidettäviksi

14.-15. lokakuuta 2016. Senaatin vaalien toinen kierros järjestetään viikkoa myöhemmin 21.-22.10. Aluevaalit toimitetaan Tšekissä joka neljäs vuosi. Viimeksi kansalaiset valitsivat alueelliset edustajansa 2012. Senaatin alahuoneen vaaleissa tšekit valitsevat kolmanneksen edustajista (27 edustajaa) joka toinen vuosi.

PARLAMENTIN ALAHUONE LYKKÄSI KILPAILUTUSLAIN VOIMAANTULO KOLMELLA KUUKAUDELLA

Eduskunnan alahuoneen (*Poslanecká sněmovna*) hyväksymän uuden lain voimaantulo lykkääntyy kolmella kuukaudella. Ylähuoneen (*Senát*) taholta vaadittiin julkishankinnoista annettuun lakiin täsmennyksiä: kilpailuttajien tulisi ottaa huomioon muitakin kuin hintakriteerejä (laatusikat), ja myös luoda päteville alihankkijoille riittävät edellytykset osallistua tarjouskilpailuihin, ja maksaa

suoraan niille liiketoiminnastaan sekä karsia epäasialliset hakijat. Siksi laki astunee voimaan vasta syksyllä presidentin allekirjoitettua sen. Kolmen kuukauden lykkäyksellä halutaan varmistaa tarpeeksi huolellinen valmistelu. Jotta EU:n vaatimukset täyttyisivät, myös kolme EU-direktiiviä halutaan sovittaa lakiehdotukseen.

VENÄLÄISET YLEISIMMIN YRITYSTEN ULKOMAALAIOMISTAJINA TŠEKISSÄ

Yleisimmin yritysten ulkomaalaisomistajina ovat Tšekissä venäläiset, joilla on enemmistöomistus yli kolmessa prosentissa Tšekissä rekisteröidyistä yrityksistä. Seuraavaksi eniten ulkomaista omistusta on Slovakiassa, Ukrainalla ja Saksalla. Yhteensä 30 prosenttia kaikesta Tšekin pääomasta hallitsevat yritykset Alankomaista, Saksasta ja Luxemburgista. Nämä tiedot selviävät CRIF-yhtiön portaalista. Yhtiön varsinaisen omistajan määrittely on liikekumppanien kannalta hyvin tärkeää, jopa avainkysymys. Omistusketjut voivat olla usein hyvinkin pitkiä ja monimutkaisia. Yhteisö, joka omistaa ja hallinnoi tšekkiläistä yritystä, voi itse olla kolmannen tai useamman tahon omistuksessa. Tämän vuoden alussa Tšekissä oli lähes 90 000 yritystä, joilla oli yli puolet pääomasta ulkomaisessa omistuksessa. Eniten tällaisia yrityksiä oli venäläisillä (12 000), slovakkeilla (9 700) ja ukrainalaisilla (8 000).

SORBIT ODOTTAVAT, ETTÄ EPH EI UHKAA HEIDÄN KYLIÄN HIILEN VUOKSI

Sorbit odottavat, että Energiatalouden ja teollisuuden holding-yhtiö (EPH) ei jatka heidän kyliensä purkamista Saksan itäosien ruskohiililaaksoissa. EPH otti haltuunsa aiemmin ruotsalaisen Vattenfallin omistamat alueet. Asiasta kertoo ČTK:lle Sachsenin kansanedustaja **Heiko Kosel**, joka liittopäivillä edustaa sorbeja. Kylien purkamisen hiilentuotannon vuoksi voisi Koselin mielestä vahingoittaa tämän slaavilaisen vähemmistökansan ja tšekkien perinteisesti hyviä suhteita.

” Tšekin tasavalta on pudonnut 20 sananvapautta eniten arvostavan maan joukosta.

VAKUUTUSYHTIÖT PALJASTIVAT PETOKSIA SATOJEN MILJOONIEKSI KRUUNUJEN EDESTÄ, ENEMMÄN KUIN VUOSI SITTEN

Vakuutusyhtiöt paljastivat ensimmäisellä vuosineljänneksellä vakuutuspetoksia satojen miljoonien kruunujen arvosta, vuosivertailussa vieläkin enemmän. Tämä ilmenee markkinoilla oleville tehdystä kyselystä. Edelleen petoksia hallitsevat autovakuutukset. Kasvussa on myös henkivakuutuksiin liittyvien petosten määrä. Eniten petotapauksia oli perinteisesti Prahassa. Muutaman viime vuoden trendinä ovat olleet organisoidut henkivakuutuspetokset. Niissä on osallisina vakuutusyhtiöiden asiakkaita ja lääkäreitä sekä kuntoustustyöntekijöitä. Vakuutuspetos on rikos, josta tuomioistuimet Tšekissä joka vuosi tuomitsevat satoja tekijöitä.

MAKSUHÄIRIÖISTEN TŠEKKIEN OSUUS LASKI 8,06 PROSENTTIIN

Tšekkien velanmaksukyky ei vuoden alkuneljänneksellä juurikaan parantunut. Edellisinä vuosina luvut olivat 8,09 ja 8,23 prosenttia. Pahin tilanne on edelleen Ústí nad Labemissä. Asiasta kertoo Solus-yhdistys, joka mahdollistaa jäsenilleen pääsyn asiakastietoihin henkilöistä, joilla on maksuhäiriömerkintöjä. Vuoden alkuneljänneksellä velallisten määrä kasvoi Määri-Sleesian ja Pardubicen läänissä. Muualla Tšekissä tilanne parani. Yhdistyksen tiedoista ilmenee suuria eroja ihmisten maksumoraalissa Tšekin eri alueilla: kun

Mostin alueella merkintä maksurekisterissä on 18 aikuisella sadasta, niin samaan aikaan Žďár nad Sázavoussa se on keskimäärin 4,5:llä.

MAATALOUSMINISTERIÖ HALUAA TŠEKKIEN SYÖVÄN ENEMMÄN KALAA, KAMPANJAAN SEITSEMÄN MILJOONAA KRUUNUA

Maatalousministeriö on käynnistänyt kampanjan *Kalaa lautaselle* makeanveden kalojen kuluksen tukemiseksi. Kampanja tulee maksamaan lähes seitsemän miljoonaa kruunua, kertoo maatalousministerin kansliaosaston päällikkö **Vít Doležálek**. ”Projekti suuntautuu ennen kaikkea kalojen esittelyyn keittiöille”, sanoo Doležálek. Ministeriö on esimerkiksi ostanut 1,7 miljoonalla kruunulla esittelyauton, jolla on kesän aikana tarkoitus kiertää noin 40 kohdetta. Autolle on käyttöä kampanjan päättymisen jälkeenkin. Syksyllä ministeriö haluaa järjestää kolme kalastustapahtumaa, joihin se odottaa noin viittä tuhatta vierasta.

TŠEKKIN TASAVALTA EI OLE MEDIA-VAPAUDEN MESTARILUOKASSA, SIIJOITUS LASKI SIJALLE 21.

Toimittajat ilman rajoja (RSF) -järjestön mukaan Tšekki ei kuulu enää ihannemaiden joukkoon, jossa vallitsee tiedotusvälineiden ehdoton vapaus. Viimeisen vuoden aikana 180 seurannassa mukana olleen maan joukossa sijoitus heikkeni pudotuksella yhdeksänneksi sijalle 21. Tämä ilmenee RSF:n julkaisemasta listasta. Järjestön mukaan viimeisen vuoden aikana tilanne maailmassa on huonontunut, varsinkin Amerikan mantereella, joka ensimmäistä kertaa kokonaisarviossa päätyi lukuisten toimittajamurhien vuoksi Afrikan taakse. Vaikka Eurooppa on edelleen maanosa, jossa tiedotusvälineet ovat kaikkein vapaimpia, RSF on havainnut tilanteen siellä heikenneen. Vastavakoi- luun ja terrorisminvastaiseen taisteluun oikeuttavien lainsäädännöllisten keinojen nimissä kansalaisvapauksia voidaan kaventaa.

Tšekin osalta järjestö korostaa sitä, että sen oikeuslaitos suojelee median vapautta. ”Kunnianloukkaus- ja häväistystapauksissa syytekynnyksen

raja on häilyvä. Sananvapautta koskevissa tapauksissa kanteet ratkaistaan usein vastaajan eduksi. Perustuslakituomioistuin päätti vuonna 2005, että jokainen mielipide on lailla 'suojattu'. Näin syyte on vähemmän todennäköinen, mikäli oikeudenkäynnin kohteena on poliittinen satiiri, sillä tšekit haluavat säilyttää satiirin ja karikatyyrin perinteet kritiikin laillisina muotoina”, toteaa RSF.

Tšekin tasavalta on pudonnut 20 sananvapautta eniten arvostavan maan joukosta. Se kuuluu samaan joukkoon kuin niin sanotut tyydyttävän sananvapauden valtiot, joita ovat muun muassa USA, Ranska, Britannia, Australia ja Etelä-Afrikan tasavalta.

VALTIO VOI TUKEA ELOKUVIA BUDJETISTA, PÄÄTTI ALAHUONE

Valtion elokuvataiteen rahasto tullee saamaan säännöllisesti rahaa valtion budjetista. Kyse lie- nee suurin piirtein 180–200 miljoonasta kruunusta vuosittain. Tämä edellyttää hallitukselta audio- visuaalisen lain uudistamista, jonka alahuone on vahvistanut. Edustajat lähettävät sen presidentin allekirjoitettavaksi senaatin käsittelemän rahas- ton toimivallan korjauksen kera. Kulttuuriministe- riön mukaan lakiehdotuksen tavoitteena on luoda uusi vakaa elokuvataiteen tukilähde. Rahat pitää pääsääntöisesti suunnata tšekkiläisten elokuvien tuotantoon sekä niiden mainontaan kotimaassa ja ulkomailla.

KAKSI KOLMASOSAA TŠEKEISTÄ PITÄÄ ULKOMAISEN TYÖVOIMAN MÄÄRÄÄ LIIAN SUURENA

Kaksi kolmasosaa tšekeistä pitää Tšekissä työ- kentelevien ulkomaalaisten määrää liian suurena. Kolme viidestä tšekistä on myös sitä mieltä, että ulkomaalaisten palkkaaminen vie omilta kansa- laisilta työpaikat, vaikka kielteisten mielipiteiden määrä on myös merkittävästi vähentynyt, ilmenee maaliskuisesta mielipidetutkimuksesta. Sen mu- kaan aiempina vuosina tšekkien asennoituminen ulkomaalaisiin ei ole merkittävästi muuttunut. Ai- noa muuttumaton mielipide on edelleen suhtautu- minen ulkomaalaisten työllistymiseen. Vastaajista

60 prosenttia palkkaksi työntekijäksi edelleen tšekin, jos tarjolla olisi vain ulkomaalainen työntekijä.

ZEMAN KEHUI KESKI-BÖÖMIN LÄÄNIÄ YHTEISTYÖSTÄ

Presidentti **Miloš Zeman** kehui Keski-Böömin lääniä yhteistyöstä Kiinan kanssa. Hän muistutti siitä, että alueella toimii autonvalmistaja *Škoda Auto*, jolla on Kiinassa suurin markkina-alueensa. Zeman puhui lääninviraston rakennuksessa aloittaessaan kolmipäiväisen vierailunsa Keski-Böömiin lääniin. Maaherran virasto ylläpitää kumppanuussuhteita Sichuanin maakunnan kanssa. Nymburkissa syntyi ensimmäinen tšekkiläis-kiinalainen teollisuusalue. Yhteistyön turvaamiseksi Nymburkin kaupungin tulisi varmistaa kiinalaisten investoijien rahoitusmahdollisuudet. "Pitäisin suuressa arvossa, että Keski-Böömin lääni tekisi intensiivistä yhteistyötä Kiinan kanssa", julisti Zeman. Hyvät taloussuhteet Kiinan kanssa on Zemanin mukaan yksi syistä, minkä vuoksi voidaan odottaa tulevaisuudessa vientimahdollisuuksien laajentumista ja siten investointeja kaikissa maissa.

NIMITYS CZECHIA HERÄTTÄÄ MYÖS VASTUSTUSTA, URHEILUSSA EI HETI TULE KÄYTTÖÖN

Tšekin tasavallan englanninkielinen nimi *Czech Republic*, joka ollut käytössä 1993 "samettierosta" alkaen, on pian historiaa. Lähes kaikki maan johtavista poliitikoista ovat sitä mieltä, että nimi *Czechia* on parempi ja kuvaa osuvammin keskieurooppalaisen maan luonnetta. Nimenmuutoksen virallistuminen vaatii vielä YK:n hyväksynnän. Pidempi nimi säilyy toki käytössä uuden rinnalla. Tärkeä peruste nimenmuutokselle on *Czech Republic* -nimen kylmä kalskahdus ja sen herättämät väärät mielikuvat. Kuulemma se myös vaikeuttaa maan kansainvälistä markkinointia ja aiheuttaa päänsärkyä urheilutapahtumissa. Toistaiseksi nimeä ei olla vielä ottamassa käyttöön kansainvälisissä urheilutapahtumissa.

Kriittisesti *Czechia*-nimeen suhtautuvat sanovat sen muistuttavan liikaa Tšetšeniaa (engl. Chechnya). Kotimaisten kielten keskuksen eli Kotuk-

sen mukaan nimenmuutoksella ei todennäköisesti ole vaikutusta suomen kieleen, eli maa on meille edelleen Tšekki.

TŠEKIT TUHLASIVAT VIIME VUONNA KESKIMÄÄRIN 58 MINUUTTIA PÄIVITTÄISESTÄ TYÖAJASTAAN JOHONKIN MUUHUN

Viime vuonna tšekit kuluttivat päivittäisestä työajastaan keskimäärin 58 minuuttia johonkin muuhun kuin työhön kuuluviin tehtäviin, esimerkiksi omaan nettisurffailuun tai henkilökohtaisten asioiden hoitoon. Tuhlattu työaika lisääntyi kuudella minuutilla verrattuna toissa vuoteen. Yksi syy "harrastuksiin" on älypuhelimien yleistyminen. Tästä kertoo TruconneXion-yhtiön tekemä tutkimus.



TŠEKin TASAVALLASSA ALKOI VISENTTIEN LASKENTA KANTAKIRJAN TIETOJEN PÄIVITTÄMISEKSI

Kansainvälisen visentin (Euroopan biisonin) suojelukeskuksen Tšekin toimisto (*European Bison Conservation Center - EBCC*) aloitti 11.4. visenttien laskennan Tšekissä. Siinä kartoitetaan kaikki yksilöt, jotka viime vuonna olivat eläintarhoissa, yksityisomistuksessa, riistanhoitoalueilla ja luontoreservaateissa. Syynä visenttikannan laskemiseen on kantakirjan päivitys. Visentit kuuluvat Euroopan uhanalaisimpiin eläinlajeihin. Koko maailmassa niitä elää yli 5500, jotka ovat peräisin pienestä kannasta.

PRAHALAISISSA RAITIOVAUNUISSA VOI ENSIMMÄISTÄ KERTAA MAKSAA KORTILLA

Prahalaiset raitiovaunumatkustajat ovat voineet huhtikuusta lähtien maksaa matkansa maksukortilla. Prahan Liikennelaitos (DPP) käynnisti pilottiprojektin kahdessa linjan 22 vaunussa. Kevään ja kesän mittaan asennetaan maksukorttipäätteet kaikkiin linjan 18 vaunuihin. "Elämme 21. vuosisataa, joten kortilla maksaminen on yksinkertaisesti luonnollinen asia. Tiedämme, ettemme ole keksineet mitään vallankumouksellista, ja että tämä järjestelmä toimii jo monissa kaupungeissa. Tällä hetkellä vasta käynnistämme pilottiprojektia, jotta DPP varmistuisi matkustajien kiinnostuksesta palvelua kohtaan", sanoi varapormestari **Petr Dolínek** (ČSSD). Hänen mukaansa on tärkeää ensin selvittää matkustajien kiinnostus, sillä Prahassa on yli 800 raitiovaunua ja toistatuhatta linja-autoa. Liikennelaitoksen pääjohtajan **Jaroslav Ďurišin** mukaan yhden laitteen hankintahinta on noin 15 000 kruunua (noin 550 e).

ELÄMÄ PRAHASSA ON KALLEINTA TŠEKISSÄ, KALLEIMPIA OVAT ETENKIN PALVELUT

Elämä Prahassa tulee kalleimmaksi vertailtaessa tavaroiden ja palveluiden hintoja Tšekin eri lääneissä. Kalleimpia ovat etenkin palvelut, niistä prahalaiset maksavat enimmäkseen suurimpia hintoja koko tasavallassa. Kyse on esimerkiksi pysäköintimaksuista, auton katsastuksesta, koulun kerhotoiminnasta lapsille, elokuvalipuista tai squash-tunnista. Elintarvikkeiden hinnat Prahassa ovat enimmäkseen valtakunnan keskiarvon yläpuolella, vaikka ihan huippua eivät saavutakaan. Tiedot selviävät tietotoimisto ČTK:n arviosta perustuen viimevuotisiin 53 tavara- ja palveluyksikön hintoihin, joita Tšekin Tilastovirasto (*Český statistický úřad*) seuraa. Tietoihin ei sisälly esimerkiksi polttoaineiden hintoja tai asumiskustannuksia.

LÄHES PUOLELLA TŠEKEISTÄ ON KOHONNEET VEREN KOLESTEROLIARVOT

Suunnilleen puolella tšekeistä on kohonnut kolesteroliarvo. Noin puolta tšekeistä uhkaa näin sydän- ja verisuonitautien vaara, ilmenee kansanterveydellisestä yleiskattavasta tutkimuksesta. Suuri kolesterolipitoisuus lisää sydäninfarkti- tai aivohalvauksriskiä. Joka vuosi 60 prosenttia kuolleista menehtyy nimenomaan sydänperäisiin sairauksiin.



ROMANIEEN TILANNE PARANEE - KUILU KANTAVÄESTÖÖN SÄILYY EDELLEEN

Romanien olot Tšekin tasavallassa ovat parantuneet viimeisten kymmenen vuoden aikana, vaikka kuilu kantaväestöön on vielä suuri. Romaneilla on huonompi koulutus ja heikommat työpaikat. Lisäksi heitä uhkaavat köyhyys, huonot asuinolosuhteet ja heidän keskimääräinen elinajanodotteensa on alhainen, ilmenee romanien sopeutumista koskevasta selvityksestä vuodelta 2015. Kyseessä on kansainvälinen Dekáda-tutkimus, joka selvittää romanien asemaa 11 maassa. Tšekissä asuu tätä nykyä noin 242 000 romania, joista 80 000-120 000:ta uhkaa syrjäytyminen yhteiskunnasta.

TŠEKKIN TEOLLISUUS NOPEUTTI VUOSITAISTA KASVUA 5,6 PROSENTILLA

Tšekin teollisuus on kasvanut 5,6 prosenttia viime vuoteen verrattuna, vaikkakin puhdas teollisuustuotanto on laskenut ja tilausten määrä hieman

laskenut. Eniten, noin viidenneksen, on kasvanut autoteollisuus. Laskua taas on havaittavissa energiatalouden ja kemianteollisuuden alalla.

TŠEKKIEN ENEMMISTÖN MUKAAN SUURIN OSA JULKISISTA TOIMIJOISTA ON KORRUPTOITUNEITA

Tšekkien yleinen mielipide on yhä skeptinen liittyen korruption suuruuteen julkisella sektorilla. Reilu kaksi kolmasosaa tšekeistä on edellisvuoden tapaan yhtä vakuuttunut, että suuri osa tai lähes kaikki julkisen sektorin toimijoista on korruptoitunut. Tšekkien mukaan korruptio on yhä eniten levinnyt poliittisten puolueiden keskuudessa ja EU-tukien jakamisen yhteydessä. Seuraavina ovat ministeriöt, tulli ja rakennusvirastot. Asiaa selvitti Julkisen mielipiteen tutkimuskeskus. Mielipiteen, että enemmistö julkisista toimijoista on korruption piirissä, jakaa 44 prosenttia vastaajista. Seuraava 22 prosenttia on vakuuttunut lähes kaikkien toimijoiden korruptoituneisuudesta.



ANALYYTIKKO: TŠEKKIN TASAVALTA MENETTÄÄ VUOSITTAIN KYMMENIÄ MILJOONIA KRUUNUA VEROPARATIISIEN TAKIA

Vielä veroparatiiseja suurempia vahinkoja aiheuttavat rahanpesu ja rikosten peittely. Summat ovat noin 20–25 miljardia kruunua vuosittain. Noin puoleen veronkierrosta syyllistyvät rikkaat, neljäsosaan suuryritykset ja loput on laitonta veronkiertoa. Myös tulevaisuudessa yhtiön perustaminen veroparatiisiin olisi laillista, mutta yhtiön perustamista veroparatiisiin tullaan tiukentamaan. 13

346 tšekkiläistä yritystä toimii veroparatiiseissa. Niissä toimivat usein myös sellaiset valtiot, kuten Hollanti.

TŠEKKI ON JÄLLEEN HOUKUTTELEVIN MAA SAKSALAISILLE SIOITTAJILLE

Tšekki on saksalaisille jälleen vuoden tauon jälkeen kiinnostavin sijoituskohde 16 itäisen Keski-Euroopan maan joukossa. Tunnelma on yhtä optimistinen kuin vuonna 2008 ennen talouskriisin puhkeamista. Suurimpana ongelmana investoijat pitävät pätevän työvoiman löytämistä. Tšekin hyvää taloudellista tilannetta kuvastaa ennen kaikkea se, että edellisen vuoden tapaan 92 prosenttia investoijista valitsi Tšekin uudelleen investointikohteeksi. Jo toisena vuotena peräkkäin talousnäkymien parantumista odottavien investoijien määrä on liki kaksinkertaistunut.

TŠEKKIN EU-EDUSTAJAT TULEVAT VAATIMAAN ENEMMÄN TUKIA MAANVILJELIJÖILLE

Tukia halutaan lisää etenkin maidon ja sianlihan myynnistä aiheutuneisiin tappioihin. Nykyinen markkinatilanne pakottaa maan viljelijät myymään tuotteitaan alihintaan. Tilanne on muuttunut tänä vuonna erityisen kriittiseksi, muistuttaa Tšekin Maatalouskamarin varapresidentti **Bohumil Belan**. Maidon litrahinta on nykyään jopa alle seitsemän kruunua, mutta tuotantokustannukset ovat 8–9 kruunua. On epätietoisuutta siitä, kuinka kauan tällainen tilanne jatkuu. Tilanne on kestävämmän verrattuna Länsi-Euroopan maihin ja Puolaan.

TAISTELU KOULUKIUSAAMISTA VASTAAN SAI 35 MILJOONAA KRUUNUA TUKEA

Tšekin koulutarkastaja **Kateřina Valachová** vaatii, että tarkastukset ulottuisivat kouluihin, eikä niitä tehtäisi vain paperilla. Prahalaisen keskiasteen teollisuuskoulun kiusaamistapaukset paljastuivat koulun opettajien yhteisestä ilmiannosta liittyen koulun huonoon tilanteeseen. Opettajat valittivat muun muassa koulun johdon taholta saamastaan riittämättömästä tuesta.

” Prahan kolmen metrolinjan yhteispituus on 65,2 km.



Kuva: Petteri Peuranen

METRON A-LINJAN UUSIA ASEMIÄ KÄYTTI 33,5 MILJOONAA IHMISTÄ

A-linjan uusia metroasemia on avaamisen jälkeen käyttänyt 33,5 miljoonaa matkustajaa. Jatko-osuuden rakentaminen maksoi noin 20 miljardia kruunua (740 miljoonaa euroa). Kyseessä on myös ensimmäinen metrolinja, johon matkapuhelinsignaali ulottuu. 6.4.2015 avattiin neljä uutta asemaa: Bořislavka, Nádraží Veleslavín, Petřiny ja Némocnice Motol. Vilkkain asemista on Veleslavín, joka on lentokenttäyhteyden uusi vaihtopaikka. Sinne päätyvät myös monet esikaupungin bussilinjat. Prahan kolmen metrolinjan yhteispituus on 65,2 km. Asemia on käytössä nyt 61. Suunnitelmassa on laajentaa metroa sinisellä D-linjalla, joka kulkisi Pankrácista Písniceen.

TŠEKKI ON EU-TUTKIMUKSEN MUKAAN KAIKKEIN LIBERAALIN ALKOHOLIN JA TUPAKAN SUHTEEN

Jos haluatte syödä epäterveellistä ruokaa, juoda alkoholia ja polttaa savukkeita? Menkää Tšekin tasavaltaan! Näin voi tiivistää EPICENTER-instituutin tutkimustulokset, joista tiedotti sveitsiläinen uutis sivusto *20 Minuten*. Tšekki on nimittäin näiden ”nautintojen” suhteen kaikkein vapaamielisin maa EU:ssa. Asteikon vastakkaiseen päähän sijoittui Suomi. Tekijöiden mukaan tutkimus vahvistaa Tšekin maineen vapauden linnakkeena, ja tämä on ennen kaikkea sen ansiota, että siellä alkoholin anniskelua ei rajoiteta ravitsemusliikkeissä, sähkötupakan mainonta on sallittu eikä alkoholiakaan rajoiteta mainonnassa mitenkään merkittävästi. Ensimmäisen sijan Tšekki ansaitsi myös suurimmalla oluenkulutuksella henkeä kohti maailmassa. Tämä on tutkijan mukaan seurausta hyvin alhaisesta olutverosta. Toisena syynä Tšekin menestykseen ovat viinituotteita koskevat väljät verotussäädökset.

Tšekin ohella vapaamielisiin maihin alkoholin, tupakan ja elektronisten savukkeiden sekä epäterveellisen ruuan ja juomien saavutettavuudessa kuuluivat myös Saksa, Luxemburg, Alankomaat, Slovakia, Itävalta ja Bulgaria. Vastaavasti vähiten vapaamielisten seitsikkoon tutkimustuloksissa kuuluivat Suomi, Ruotsi, Iso-Britannia, Irlanti, Unkari, Kreikka ja Liettua. Tutkimusryhmän johtaja **Christopher Snowden** korosti sitä, että tiukka säännöstely ja ankara lainsäädäntö ei silti johda pienempään alkoholinkulutukseen ja tupakkatuotteiden käyttöön.



Toimittaneet ja kääntäneet:
Petteri Peuranen ja Jari Aula.

Hallituksen jäseniä esittelyssä

PETTERI PEURANEN



Olen **Petteri Peuranen** Jyväskylästä, 45-vuotias, uusi jäsen Tšekki-seuran hallituksessa. Tšekki ja Slovakia ovat kuuluneet oleellisena osana elämään Tšekkoslovakian viimeisestä syksystä ennen ns. samettieroaa 1992, jolloin suoritin slovakin kielen alkeiskurssin Jyväskylän yliopistossa. Silloin slovakki oli pakollinen toisen slaavilaisen kielen peruskurssi venäjän pääaineopiskelijoille. Kieltä voi edelleenkin opiskella Jyväskylässä. Slovakkia vieraana kielenä olen opiskellut Bratislavassa Komenskýn yliopistossa kolme kertaa *Studia Academica Slovaca* -kesäkurseilla (1994–96) ja kolme lukukautta filosofisen tiedekunnan slovakin kielen laitoksella (kevät 1998 ja 2000, syksy 2001). Unelmien täyttymys oli kesä 2008, jonka olin harjoittelijana Suomen Bratislavan-suurlähetystössä. Ensikosketukseni Tšekkiin ja Prahaan oli 1995, jolloin matkustin Prahan kautta toiselle SAS-kurssilleni. Perusteellisempi tutustuminen maahan alkoi 1999, varsinaisesti vuodesta 2010 (noin 15 kertaa, yhteensä nelisen kuukautta oleskelua). Näköala Tšekkiin -lehden toimituskuntaan olen kuulunut vuodesta 2010 alkaen. Kiinnostuksen kohteita: matkailu, kielet ja maantuntemus, valokuvaus, penkkiurheilu.

LAURI VIHMA



Olen **Lauri Vihma** ja seuran jäsen vuodesta 2008. Liityin seuraan alunperin kannatusmielessä kansalaisopiston tšekin kielen kurssin opettajan vinkistä. Tulin puheenjohtaja **Hannen** pyynnöstä mukaan seuran hallitukseen rahastonhoitajaksi keväällä 2014.



MATTI LEIKAS



Olen eläkeläinen. Työelämässä olin puhelinteknikkona, urheilutoimittajana ulkoilutoimen päällikkönä eläkkeelle saakka. Yli 30 vuotta Espoossa.

Tulin Suomi-Tšekkoslovakia-seuran jäseneksi joskus 1960-luvulla. Seuran hallitukseen minut valittiin **Tapio Tapiovaaran** aikana 1970-luvulla. Muistan sen siitä, kun kuljetin häntä kokouksista kotiin Tapiolaan.

Kun Tšekkoslovakia hajaantui, olin varapuheenjohtajana. Tšekki-seuran perustavassa kokouksessa jouduin yllättäen puheenjohtajaksi. Olin tehtäväsä seitsemän vuotta. Tšekki tuli tutuksi urheilun kautta. Vuonna 1961 olin siellä ensi kerran. Vuonna 1963 olin toisena juhlapuhujana Tšekkoslovakian Retkeilyliiton täyttäessä 75 vuotta. Jouduin pitämään ruotsiksi puheen, kun paikalla oli vain norjalainen tulkki. Suunnitelmassaan olen nuorten Suomen mestari, lisäksi olen voittanut kilpailuja Australiassa, Norjassa ja Tšekin Opavassa. Ansioista olen saanut Suomen urheilun kultaisen ansioristin.



EERO KETTUNEN



Olen 51-vuotias Prahan kävijä. En enää tarkkaan tiedä, kuinka monta kertaa olen vieraillut kultaisessa kaupungissa. Jokin sinne Vltavan rannoille kuitenkin aina vetää uudelleen, varsinkin keväisin. Ensimmäistä kertaa nautin kahvilaelämästä silloisen Tšekkoslovakian sosialistisen tasavallan pääkaupungissa vuonna 1985. Kyseessä ei ollut rakkautta ensi silmäyksellä -efekti, mutta kun kesällä 1988 palasin Prahan kahviloihin, se oli menoa...

Koulutukseltani olen muun muassa filosofian maisteri vuosimallia 2014. Itseäni olen sivistänyt parhaita humanistisia perinteitä noudattaen: kirjoittauduin Helsingin yliopiston opiskelijaksi jo syksyllä 1987. Olen opiskellut tšekin kieltä sivuaineena Helsingin yliopistossa ja käynyt kesäkoulua Olomoucissa. Luvulla vuonna 2013–2014 sain tutustua tšekin kielen oikeinkirjoituksen ihmeisiin Kaarlen yliopiston filosofisessa tiedekunnassa Tšekin valtion myöntämän apurahan turvin. Voin kertoa, että ihmettelemistä siinä riittää! Lyhyestä virsi kauris. Olen kieli-ihminen, jonka yksi kieli on tšekki ja jolle Tšekin kansa ja sen värikkäät vaiheet ovat erityisen rakkaat.



Julius Fučík

– tuottelias säveltäjä ja sotilasmuusikko

Teksti ja sivun 14 kuva: Petteri Peuranen

Kun henkilön syntymästä tai kuolemasta tulee kuluneeksi pyöreitä vuosia, on aika pysähtyä tarkastelemaan hänen elämäntarinaansa. Moni tunnistaa marssin *Gladiattorien tulo*, jonka voi useimmiten ehkä kuulla sirkusesityksen alkumusiikkina. Jos kysytään sen säveltäjää ja miten se liittyy Tšekkiin, harvempi tietänee oikean vastauksen, joka on tšekkiläinen säveltäjä ja sotilasmuusikko **Julius Ernst Wilhelm Fučík** (1872–1916). Liian varhain, vain 44-vuotiaana syyskuussa 1916 kuollut Fučík oli hyvin tuottelias: hän ehti säveltää noin 240 marssia, polkkaa ja valssia. Kaikkiaan sävelteoksia on noin 400. Suurin osa tuotannosta oli alkujaan tarkoitettu sotilassoittokunnille.

Julius Fučík syntyi Prahassa, joka kuului silloin Itävalta-Unkarin valtakuntaan, 18. heinäkuuta 1872, pumppumestari **Jaroslav Fučíkin** ja vaimonsa **Kateřinan** (o.s. **Šichová**) esikoiseksi. Juliusuksella oli kolme nuorempaa sisarusta, veljet **Karel** ja **Rudolf** sekä sisko **Maria**. Julius osoitti jo lapsena suurta musiikillista lahjakkuutta ja oppi varhain soittamaan viulua ja pianoa. Isän toiveena oli, että hän opiskelisi käsityöläiseksi, mutta musiikkihaaveet voittivat. Fučík alkoi 13-vuotiaana vuonna 1885 opiskella Prahassa konservatoriossa viulunsoittoa, minkä lisäksi hän valitsi fagotin (**Ludvík Milden** johdolla) ja lyömäsoittimet (opettajana professori **Bláha**). Fučík opiskeli konservatoriossa myös säveltämistä **Karel Steckerin** oppilaana. Ennen konservatoriosta valmistumista hän sai sävellysopetusta itse **Antonín Dvořakilta**. Ryhmässä oli monia tulevia musiikin merkkihenkilöitä, kuten **Josef Suk**, **Oskar Nedbal** ja **Karel Hoffmann**.

Julius Fučík on haudattu perhehautaan Prahassa Vinohradyn hautausmaalle.



Fučík valmistui konservatoriosta 1891 ja astui saman tien sotilaspalvelukseen työskennellen soitto-kunnan johtajana eri puolilla Itävalta-Unkaria. Fučík palveli muun muassa soittonjohtajana 86. ja 92. jalkaväkirykmentissä (1897–1913). Ennen sotilaspalvelusta Fučík ehti vuodesta 1894 alkaen toimia toisena fagotistina Prahan saksalaisessa teatterissa ja **Karel Kovařovicen** pyynnöstä *Výstavní*-sinfoniaorkesterin ensimmäisenä fagotistina. Fučík ehti käväistä vielä soittamassa Zagrebin teatteriorkesterissa ja hän toimi kuoronjohtajana Kroatian Sisakissa.

Vuonna 1897 Fučík voitti Sarajevossa kilpailun pääsystä 86. jalkaväkirykmentin soittonjohtajaksi. Samalla alkoi myös erityisesti marssimusiikin sävellystyö sotilasorkesterien tarpeisiin. Tuolloin syntyi muun muassa marssi *Gladiattorien tulo*. Vuonna 1900 rykmentti sijoitettiin Budapestiin, missä toimi peräti kahdeksan sotilasorkesteria. Siten kilpailu oli ankaraa, eikä aina niin reilua. Aika Budapestissa oli hänelle tärkein ja tuotteliain sävellystuotannon kannalta, sillä tuolloin syntyi suuri osa merkkiteoksista, esim. valssi *Talvimyrskyjä* ja *Firenzalainen marssi*. Häntä kiinnostivat unkarilaiset kansansävelmät, joiden pohjalta laatikin suosittuja potpureita. Vuonna 1909 jalkaväkirykmentti 86 siirrettiin kaukaiseen Szabadkaan (nyk. Subotica Serbiassa).

Muutto oli Fučíkille epämieluisa, vaikka sittemmin syntyivätkin nykyäänkin suositut sävellykset, valssit *Baletky* ja Tonavan aallot (*Dunajské pověsti*) ja alkusoitto *Svatý Hubert* sekä marssi *Strýček Teddy* (Teddy-setä). Vuonna 1910 Fučíkin onnistui saada siirto jalkaväkirykmentti 92:een, jonka sijoi-tuspaikka oli Terezín lähellä koti-Prahaa. Uuden orkesterinsa kanssa hän konsertoi muun muassa Länsi- ja Pohjois-Böömin kylpyläkaupungeissa. Rykmentin orkesterista kehittyi Fučíkin johdolla erinomainen. Se esiintyi myös Berliinissä jopa yli kymmentuhantiselle yleisölle.

Terezínin-kaudella syntyivät muun muassa al-kusoitto *Miramare* sekä marssit *Hercegovac* ja *Boží bojovníci*. Hän alkoi työskennellä myös *Dvor-ní intendant* -operetin ja keskeneräiseksi jääneen oopperan *Osud* (Kohtalo) parissa. Vuonna 1910 Julius Fučík meni naimisiin **Christina Hardeg-gin** kanssa. Seuraavana kesänä heille syntyi poika

Ferdinand, joka kuitenkin kuoli alle kuukauden ikäisenä.

Kyllästyttyään armeijan juonitteluihin vuonna 1913 Fučík erosi sotilaspalvelusta ja siirtyi siviiliin tarkoituksenaan keskittyä täysipainoisesti säveltämiseen ja perustaa oma kustantamo. Perhe asettui Berliiniin, missä hän perusti oman soitto-kunnan *Prager Tonkünstler Orchester* ja musiikki-kustantamon *Apollon Verlag*. Ensimmäinen maailmansota koitui Fučíkin turmioksi: toimeentulo heikkeni, liiketoiminta ja terveys kärsivät. Hän kuoli kasvaimeen Berliinissä 15. syyskuuta 1916. Julius Fučík on haudattu perhehauta-an Prahan Vinohradyn hautausmaalle (kortteli 23, lähellä kap-pelia, jonka vastakkaisella sivustalla lepää muun muassa **Václav Havel**). 

Lähteet: Wikipedia/Julius Fučík (suomi ja tšekki)
Muun muassa YouTubesta voi kuunnella Fučíkin teoksia.



Sata vuotta sitten, vain 44-vuotiaana, kuolleen Julius Fučíkin tunnetuin teos on *Gladiattorien tulo*. Tuotteliaan säveltäjän tuotantoon kuuluu noin 240 marssia, polkkaa ja valssia.

Hurvínek & Spejbl 90 vuotta

Teksti: Petteri Peuranen

Hurvínek (s. 2.5.1926) on suosittu tšekkiläinen marionettinukkehahmo, toisen yhtä suosittu Josef Spejblin poika. Hurvínekin seikkailuja on esitetty suomalaisissakin lastenohjelmissa 1960- ja 70-luvuilla. Suomessa nukketeatteriin perehtyneet tekijät tuntevat varmasti Hurvínekin ja kumppanit, joilla on vankka sija taiteenalan historiassa ja edelleen nykypäivässään. Nuket on luonut puuseppä **Gustav Nosek** Plzeňissä. Ensin Hurvínekin äänenä esiintyi **Josef Skupa** (1892–1957), jonka kuoltua roolissa olivat **Miloš Kirschner** (1927–1996) ja nykyään **Martin Klásek** (1957–).

Tšekin merkittävimpiin nukketeatterinäyttelijöihin kuulunut Josef Skupa syntyi silloisessa Itävalta-Unkarissa Strakoniceen pikkukaupungissa santarmilaisen perheeseen 1892. Skupan ollessa 5-vuotias perhe muutti Plzeňiin. Jo varhain Skupa osoitti lahjakkuutta nukketeatteriin ja oli hyvä piirtäjä, mistä taidosta oli myöhemmin hyötyä paikallisen teatterin lavastuksia suunnitellessa. 1915 Skupa valmistui taideteollisesta koulusta ja hänestä tuli keskikoulun professori. Hän joutui asepalvelukseen ja osallistumaan hetken aikaa ensimmäisen maailmansodan taisteluihin, mutta sai pian siirron Plzeňiin sotasensuoriosastoon. Skupan ja **Jiřina Schwarzová**n vuonna 1920 solmima avioliitto jäi lapsettomaksi. Myös puoliso innostui nukketeatterista siinä määrin, ettei lapsille olisi ollut riittävästi aikaa. Jiřina auttoi miestään lavastusten valmistamisessa ja toimi Hurvínekin autonkuljettajana kiertueilla Skupan kuolemaan vuoteen 1957 saakka. 1948 Skupa sai kansantaitelijan (*národní umělec*) arvonimen ansioistaan nukketeatterissa. Skupaa on muistettu nimikkokadulla Teplicessä, Plzeňissä, Prahan Břevnovis-



sa, Strakonice, Mostissa ja Ostrava-Porubassa. Hieman harvinaisempi kunnia lienee se, että hänen "kyydissään" voi nykyisin matkustaa reitillä Plzeň–České Budějovice: pikajuna nro 626/627 on nimeltään Josef Skupa.

Josef Skupa esiintyi vuodesta 1920 alkaen plzeňiläisessä *Feriálních osad* -nukketeatterissa (perustettu 1913) Spejbl-nimisen hörökorvaisen veijarin kanssa. Tämä esiintyi näytelmissä (vuodesta 1919) kaksikkona Kašpárekin (Kasper-nukke, eräänlainen narrihahmo) kanssa, mutta Skupa ei tuntenut hahmoja täysin omikseen. Vuonna 1926

Gustav Nosek – teatterin johtajan ja nukentekijän **Karel Nosekin** veljenpoika – loi Skupan yllätykseksi pienennetyn ja parannetun kopion Spejblista. Skupa otti nukan ilolla vastaan ja alkoi käyttää sitä yhdessä Spejblin kanssa. Ensimmäisen kerran Hurvínek esiintyi näyttämöllä 2.5. 1926 **Rudolf Nešveran** näytelmässä *Počestný dům* (vapaa suomennos: kunnian talo). Alunperin ei ollut aikomuksena, että Hurvínek olisi Spejblin poika, mutta vähitellen kehittyi ajatus hahmojen keskinäisestä suhteesta. Hurvínekin nimen alkuperä on epäselvä. Aluksi se oli ”Spejblík”, mutta vuoden 1926 aikana nukke sai nimen Hurvínek. Skupan oman ilmoituksen mukaan nimen keksi teatterin jäsen **Karel Koval**. Nimi, joka itsessään ei tarkoita mitään, esiintyi Skupan piirroksessa jo 1923 ja se tuli valituksi vain sointuvuutensa vuoksi.

Spejblin ja Hurvínekin dialogiin perustuvat näytelmät saavuttivat nopeasti huomattavan suosion ja Skupa alkoi äänittää niistä myös kuunnelmia, gramofonilevyjä ja julkaista kirjoja. Vuonna 1930 teatteri päätti rakentaa ensimmäisen tšekkiläisen ammattimaisen nukketatterinäyttämön, Spejblin ja Hurvínekin teatterin (*Divadlo Spejbla a Hurvínka*).

Toisen maailmansodan aikaan 1944 Skupa pidätettiin ja teatteri suljettiin. Uudelleen teatteri avattiin syksyllä 1945. Samalla Skupa siirsi sen Plzeňistä Prahaan. Nykyisin teatteri toimii Dejvická-kadulla (Prahan 6. kaupunginosana). Vuodesta 1954 Skupan kanssa alkoi vuorotella Miloš Kirschner, joka jatkoi perinnettä, että Spejblia ja Hurvínekiä esittää aina sama näyttelijä. Skupan kuoleman jälkeen Kirschner jatkoi menestyksellä teatterin toimintaa. Hän alkoi myös opiskella Spejblin ja Hurvínekin rooleja vierailla kielillä, jotta voisi esiintyä hahmojen kanssa ulkomailla. 1974 Kirschnerin kanssa päähenkilöiden rooleissa alkoi vaihdella Martin Klásek, 1982 jo säännöllisesti. Kirschnerin kuoltua Klásek on kolmas näyttelijä, jonka äänellä Spejbl ja Hurvínek puhuvat. Vuodesta 1964 alkaen on käytetty (ryhmän jäsenen) **Radko Hakenin** valmistamia marionettinukkeja, jotka ovat luonnollisesti alkuperäisistä groteskeista tyypeistä jalostettuja. Muita tarinoissa esiintyviä hahmoja ovat Mánička, rouva Paní Kateřina ja Žeryk-koira.



Luonne

Ulkonäöltään Hurvínek on Spejblin kaltainen – puukenkäinen puettu ukko. Erotuksena Spejbliin Hurvínekilla on hiuskiehkura, ja nukke voi myös liikuttaa silmiään. Aluksi se oli puettu yöpaitaan, sitten perusvaatetus vaihdettiin muutamaan kertaan, kunnes päädyttiin nykyasuun – valkoinen paita ja olkainten pitelemät lyhyet housut.

Hurvínek on riehakas Spejblin poika. Skupan käsityksen mukaan näytelmien ydin on yleensä siinä, että lapsellinen ja Hurvínekiä kohtaan välinpitämätön Spejbl joutuu typeryytensä takia vaikeuksiin ja Hurvínek viekkautellaan pelastaa tämän pinteestä. Myöhemmin toisen maailmansodan aikaan Skupa alkoi lisätä näytelmiin vakavampaa luonnetta, joten Spejblista tuli ennemminkin huolehtiva isä, joka oli huolissaan Hurvínekista. Kirschner alkoi sitten siirtää heidän keskinäistä suhdettaan tasolle, jolla Spejbl on jokseenkin hämmentynyt, mutta autoritäärinen isä, ja Hurvínek hänen kimeä-ääninen ja lurjusmainen poikansa. Klásekin tulkinnessa Hurvínekista tulee tämän seurauksena ilkikurinen ja suorapuheinen Máničkan kaveri, joka pitää naurettavaa, typerähköä isää pilkkanaan.

Sarjafilmit

Spejbl ja Hurvínek ovat sankareina kolmessa Tšekkoslovakian ja Tšekin television kokoillan sarjafilmissä:

Na návšteve u Spejbla a Hurvínka, ensi-ilta 5.1.1972, 13 osaa, ohjaus **Libuše Koutná**.

Znovu u Spejbla a Hurvínka, ensi-ilta 23.12.1974, 13 osaa, ohjaus Libuše Koutná.

Hurvínek vzduchoplavcem, ensi-ilta 1.12.1997, 7 osaa, ohjaus Miloš Kirschner.

Lähteitä ja linkkejä:

Wikipedia, YouTube (runsaasti 8–9 minuutin episodeja piirroksfilmeistä), www.spejbl-hurvinek.cz

Tšekin historian ensimmäinen kukoistuskausi ja uskonnollisen reformaation taustaa

Teksti: VTT Heikki Larmola

Keisari **Kaarle IV**, joka elää edelleen tšekkiläisen kansansa kunnioittavassa ja rakastavassa muistissa, syntyi vuonna 1316, tasan 700 vuotta sitten. Hänen aikansa merkitsi Böömin (eli Tšekin) kuningaskunnan kukoistuskautta, koska hänestä tuli myös Pyhän saksalaisroomalaisen keisarikunnan keisari, jota hallittiin Prahasta, ja Böömin kuningas-kunta oli koko valtakunnan keskeisintä aluetta. Prahin ja Böömin kuningaskunnan asemaa pönkitti sekin, että Prahasta tuli itsenäinen arkkihiippakunta.

Kaarle-keisari oli äitinsä puolelta vanhaa tšekkiläistä Přemyslidien ruhtinassukua, mutta isä **Jan Luxemburg** oli Rooman valtakunnan kuninkaan poika, joka nousi Böömin valtaistuimelle. Rooman valtakunnalla tarkoitettiin tuohon aikaan samaa poliittista kokonaisuutta, jonka jälkimaailma tuntee paremmin nimellä Pyhä saksalaisroomalainen keisarikunta, mutta keisarin arvon saadakseen sen hallitsijan oli mentävä Roomaan paavin kruunattavaksi. Tämä edellytti, että hänellä olisi riittävästi takanaan poliittista arvovaltaa ja sotilaallista voimaa, jotta paavi olisi suostunut hänet kruunamaan. Prinssi Kaarle oli alun perin ristitty Václaviksi, mutta konfirmaation jälkeen hän sai setänsä, Ranskan kuninkaan **Kaarle IV:n**, mukaan nimen Kaarle. Nuorena hän viettikin paljon aikaa Pariisissa, jossa hän omaksui aikakauteensa nähden suhteellisen korkean oppineisuuden: hän puhui mm. ranskaa, saksaa, italiaa ja latinaa. Hänen isänsä uskoi nuorelle miehelle jo hallintotehtäviä silloiseen Rooman valtakuntaan kuuluneessa Italiassa, joten valtaistuimelle noustessaan hänellä oli kokemusta, toisin kuin monella muulla aikansa nuorista ruhtinaista.

Vuonna 1333 böömiläinen aatelisto vaati sekä isä Jania että poika Kaarlea palaamaan Prahaan.



Keisari Kaarle IV:tä esittävä yksityiskohta teoksesta noin vuodelta 1370.

Kuningas Jan Luxemburg ei oikein ollut siellä viihtynyt ylimystön kanssa käydyin jatkuvan valtataistelun takia. Nyt sekä kuningas että prinssi palasivat valtakuntaansa, jolloin kuningas Jan uskoi Moravian (Määrin) maakreivikunnan poikansa hallintaan.

Jo vuonna 1346 prinssi Kaarle valittiin Rooman valtakunnan eli saksalaisroomalaisen valtakunnan kuninkaaksi paavi **Klemens VI:n** tuella. Mielienkiintoista tässä on se, että Kaarlestä tuli vielä isänsä eläessä Rooman kuningas jo ennen kuin



Klemens VI oli paavina 1342-1352.

hänet kruunattiin pyhän Václavin kruunulla Böömin kuninkaaksi. Väliaika ei tosin ollut pitkä, vain noin kuukausi, sillä Länsi-Euroopassa seikkaileva Jan-kuningas kaatui ranskalaisten puolella Crécy'n taistelussa 26.8.1346 Englannin ja Ranskan välisen satavuotisen sodan alkuvuosina. Kaarlekin oli taistelussa mukana, mutta onnistui pakenemaan haavoittuneena. Satavuotinen sota kesti lähes 120 vuotta, ja Crécy'n taistelu oli tiettävästi ensimmäinen Euroopassa käyty, jossa käytettiin tykkejä. Kiinalaisilla ja Kublai-kaanin mongoliarmeijalla oli ollut järeämpiä tuliasiaita käytössään jo huomattavasti aikaisemmin. Aasia oli vielä tuolloin paljon kehityksessään läntistä niemimaataan Eurooppaa edellä. Nyt myös Böömin (Tšekin) valtaistuini jäi vapaaksi Kaarlea varten.

Vuonna 1346 alkoi siis kuningas Kaarlen hallituskausi, jolloin Böömin kuningaskunnasta tuli roomalaisen valtakunnan tuella Luxemburgien suvun hallitsemien alueiden keskus. Aikakautta kutsuttiin böömiläissentriseksi. Hän muodosti Böömin kruununmaiden alueesta suuren kokonaisuuden, johon kuului, paitsi varsinaisen Böömin (Tšekin) kuningaskunnan ja Määrin maakreivikunnan lisäksi myös sleesiaalaisia ruhtinaskuntia, Ylä- ja Ala-Lausitz (sorbien asuinalueet), vuodesta 1373 myös Brandenburg, silloinen Ylä-Pfalz ja muodollisesti myös Luxemburg. Hallituskauden alkua leimasi mustasurma (1347-1352) mikä tappoi noin kolmanneksen väestöstä, ennen kaikkea

lapsia estäen siten väestönkasvun. Sen seurauksena syntyi myös talouslama, joka syöksi suuren osan tšekkiläisistä talonpojista maaorjuuteen. Kaarle käytti epidemiaa hyväkseen takavarikoidakseen juutalaisten omaisuutta.

Paikallisen ylimystön kanssa Kaarle ei kuitenkaan päässyt isäänsä menestyksekkäämmiin sopuun. Kun hän yritti vuonna 1355 viedä läpi *Maiestas Carolina* -lakikokoelmaansa, paikallinen ylhäisaatelisto piti sitä hyökkäyksenä omia etuoikeuksiaan vastaan ja esti sen ottamisen käyttöön. Yhteiskunnalliset voima-suhteet Euroopassa eivät vielä olleet kehittyneet niin pitkälle, että omahyväinen ja itsekäs ylimystö olisi saatu kuriin keskitetyn ja yhte-näisen hallitsijan vallan luomiseksi.

Vuonna 1355 Kaarle IV saavutti huomatta-van poliittisen voiton, kun hänet kruunattiin Pyhän saksalaisroomalaisen keisarikunnan (Rooman valtakunnan) keisariksi Roomassa. Seuraavana vuonna vastakruunattu keisari sai Nürnbergin valtiopäivillä hyväksytyksi uuden valtakunnallisen lain "Kaarle IV:n kultaisen bullan", jonka perusteella seitsemän vaaliruhtinasta valitsisi yksinkertaisella enemmistöllä "Rooman kuninkaan". Böömin kuningas olisi kuitenkin arvokkain vertaistensa joukossa, *primus inter pares*, arvonimellä ylimmäinen juomanlaskija. Tämä arvo oli aiemmin suotu jo kuningas **Václav II:**lle vuonna 1289. Nyt Kaarle IV:n aloitteesta Böömin kuningaskun-nan perimysjärjestyksessä suotiin mahdolli-suus myös naisille periä valtaistuini, mikäli miespuolisia perillisiä ei olisi ollut. Juuri tämä perimislinjan aiempi yksipuolisuus oli tuonut aikanaan Luxemburg-suvun Böömin valtais-tuimelle, kun Přemyslidien dynastian mies-puolinen perimyslinja sammui **Václav III:**n jälkeen. Kaarle IV:n kultainen bulla Rooman valtakunnan hallitsijan valitsemiseksi oli peri-aatteessa voimassa aina vuoteen 1806, jolloin roomalainen keisarikunta lakkasi muodolli-sestikin olemasta. Ranskalainen valistusfi-losofi **Voltaire** oli jo edellisellä vuosisadalla huomauttanut, ettei se enää edes tuohon ai-kaan ollut sen enempää pyhä, roomalainen kuin valtakuntakaan.



Jo keskiajalla keisareita kiinnosti enemmän heidän omien suorassa hallinnossa olevien maiden tai suvun muiden jäsenten hallussa olevien ruhtinaskuntien menestys kuin varsinaisesti koko enemmän tai vähemmän hajanaisen Rooman valtakunnan menestys. Niinpä suku saattoi jo seuravassa Rooman kuninkaan vaalissa menettää valtakunnan hallitsijan arvon, mikä merkitsi tietenkin myös keisariuden menetystä. Eihän paavi voinut kruunata keisariksi muita kuin jo valitun Saksan tai Rooman kuninkaan. Eikä keisari voinut luottaa tippaakaan muodollisiin vasalleihinsa, jotka pitivät tiukasti kiinni omasta määräysvallastaan hallitsemansa alueen sisällä, olipa tämä sitten vaikkapa vain kaupunki. Kaarle IV halusi ainoastaan varmistua siitä, että uuden hallitsijan vaali sujuisi järjestyneesti, eikä aiheuttaisi sisällissotia.

Kaarle-keisari tukeutui politiikassaan ensisijaisesti hengelliseen ylimystöön, koska maallinen ylimystö piti niin tiukasti kiinni feodaalioikeuksistaan. Böömin kuninkaana ja Rooman keisarina Kaarle IV oli siinäkin suhteessa taitava, että hänen onnistui ylläpitää tasapaino hengellisen ja maallisen vallan välillä. Roomalais-katolisesta kirkosta oli ehtinyt kasvaa jo rikas ja mahtava ylikansallinen instituutio, joten Kaarlen oli syytäkin ylläpitää tasapainoa oman keisariutensa säilyttämiseksi.

Praha oli juuri ennen Kaarlen nousua valtaistuimelle korotettu arkkhiippakunnaksi ja siis kirkon hallinnossa vapautunut Mainzin ylivallasta. Prahan ensimmäiseksi arkkhiippapaksi korotettiin **Arnošt Pardubicelainen**. Tuohon aikaan ark-

kihiippakunnaksi korottaminen merkitsi Böömin kuningaskunnalle myös poliittisen arvovallan huomattavaa kasvua.

Kaarle IV oli ensimmäinen Rooman keisari, joka asettui Prahaan. Niinpä hän kohensi huomattavasti myös keisarikunnan uutta pääkaupunkia. Kaarle oli perustanut Uudenkaupungin (Nové město) kivisillan taakse Vanhankaupungin eteläpuolelle. Mainittua kivisiltaa (alkuaan nimeltään Kamenný most, Kivisilta) alettiin rakentaa Vltava-joen yli 1357 Kaarle IV:n määräyksestä yhdistämään linnan alueen ja Malá Stranan Vanhaan- ja Uuteenkaupunkiin. Nykyään se tunnetaan Kaarlensiltana (Karlův most). Kun Praha oli saanut oman arkkhiippispan, laskettiin myös Prahan tulevan tuomiokirkon, Pyhän Vítuksen katedraalin peruskivi vuonna 1344. Sittemmin sitä on rakennettu ja täydennetty kuin Pietarin Iisakinkirkkoa aina 1900-luvulle saakka. Keisarillisessa pääkaupungissa oli asukkaita vuonna 1370 noin 40 000, mikä oli lähes yhtä paljon kuin Lontoossa vuonna 1350. Pariisi oli kuitenkin jo tuolloin ylivoimaisesti näitä suurempi 275 000 asukkaallaan (vuonna 1365). Pohjoismaiden kaupungit olivat lähinnä pikkukyläjä tuon ajan Prahaan verrattuna.

Kaarlen aloitteesta perustettiin 7.4.1348 hallitsijan nimeä kantanut yliopisto, *Univerzita Karlova, UK*. Se oli ensimmäinen yliopisto Keski-Euroopassa Alppien pohjoispuolella. Jo kuningas Václav II oli yrittänyt perustaa Prahaan yliopiston 1200-luvun lopulla, mutta hanke raukesi aina taantumuksellisen böömiläisen ylimystön vastustukseen. Paavi Klemens VI oli jo edellisenä vuonna myöntänyt uudelle oppilaitokselle privilegion korkeamman opetuksen antamiseksi. Yliopistossa oli jo heti alusta pitäen kaikkiaan neljä tiedekuntaa: "vapaiden taiteiden" eli filosofinen tiedekunta, lääketieteellinen, oikeustieteellinen ja teologinen tiedekunta. Kiinnostavaa on, että filosofinen tiedekunta kääntyy vielä nykyäänkin englanniksi *Faculty of Arts*. Opiskelijat oli jaettu lähtömaidensa mukaan neljään kansalliseen osakuntaan, tšekkiläiseen (nimenomaan tšekin kieltä puhuvat böömiläiset), baijerilaiseen, saksilaiseen ja puolalaiseen. Kullakin osakunnalla oli yksi ääni, jolla ne saattoivat osallistua yliopiston hallintoon, kuten rehtorin ja hänen neuvostonsa valintaan. Kaarlen yliopis-

ton varhainen kukoistusaika osui 1380-luvulle, jolloin sen opiskelijoiden määrällä mitattu koko vastasi hyvinkin tuon aikaista Pariisin yliopistoa, ja opetuksen taso aikakauden parhaimpia italialaisia yliopistoja.

Keisari Kaarle IV oli neljästi naimisissa, koska ainakin kolme ensimmäistä puolisoa kuoli yksi toisensa jälkeen. Avioliitot olivat kaikki poliittisesti viisaasti järjestettyjä, koska niissä joko vahvistettiin liittolaissuhteita, hankittiin lisää alueita tai rauhoitettiin vastustajia. Avioliitoista syntyi kaikkiaan seitsemän lasta, aluksi vain tyttöjä. Vasta kolmas avioliitto tuotti ensimmäisen miespuolisen perillisen, prinssi **Václavin**, vuonna 1361, ja neljännestä avioliitosta syntyivät tuleva keisari **Sigismund Luxemburgilainen** sekä Brandenburgin maakreivi **Jan Žhořelecký**. Kuitenkin ehkä juuri Kaarlen ongelmat saada miespuolisia perillisiä aiheuttivat sen, että kultaisessa bullassa hyväksyttiin myös naispuolisten jälkeläisten vallan perimysoikeus. Kultainen bulla hyväksyttiin peräti viisi vuotta ennen Kaarlen esikoispojan syntymää.

Jan Hus syntyi Kaarle IV:n aikakaudella, mutta ei ehtinyt vielä vaikuttaa tämän eläessä. Hän oli vasta nuori poika, kun hallitsija kuoli. Hänen toimintansa ajoittui kuitenkin suuren keisarin pojan, Václav IV:n hallituskaudelle.



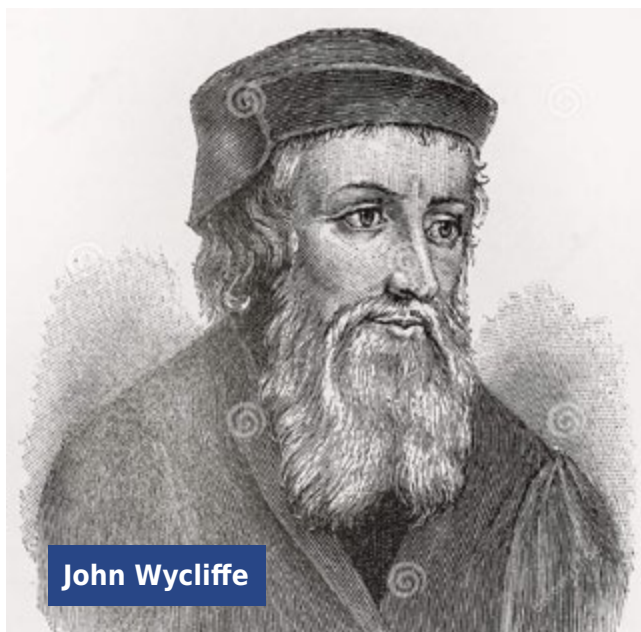
Jan Hus

Katolisen kirkon suuri skisma eli halkeama

Rooman paavi oli mahtavimmillaan sydänkeskiaikana, jolloin hän pystyi jopa nöyryyttämään Rooman keisaria. Samalla kirkosta oli tullut rikas ja mahtava ja se oli etääntynyt kauas alkuperäisestä apostolisesta köyhyydestä ja nöyryydestä. Apostoli **Pietarin** seuraajat ja **Kristuksen** sijaiset olivat jotakin aivan muuta kuin Suuri Opettaja oli keisari **Tiberiuksen** aikana toista tuhatta vuotta aikaisemmin seuraajiltaan edellyttänyt. Paavit olivat keskiaikana ja renessanssin puhjettua lännessä kuin ketkä tahansa suurvaltajohtajat, joiden keskeisenä päämääränä oli oman yksinvaltansa laajentaminen tai ainakin säilyttäminen. Uskonoppi eli dogmi oli paaville vallan väline kuin ainakin vähän aikaa sitten kukistuneessa Neuvostoliitossa marxismi-leninismi kommunistisen puolueen pääsihteerille. Pyhä Istuin ja paavi itse Kristuksen sijaisena olivat yhtä vähän pyhiä kuin länsimainen keisarikunta oli ”pyhä” tai ”roomalainen”, vaikka keisarin hallintaan kuului ruhtinaskuntia myös Pohjois-Italiasta. Lisäksi kirkon virkakoneisto paisui paisumistaan kuin tsaarin Venäjän ja Stalinin aikaisen Neuvostoliiton byrokratia konsanaan. Kummatkin kävivät kalliiksi ylellisen rakentamisen lisäksi, joten kirkko vaati vielä ylimääräisiä veroja paikallisesti kerättyjen kymmenysten ja aneiden lisäksi.

Paavius ei kuitenkaan voinut toimia ilman maallisten ruhtinaiden sekä heidän varojensa ja armeijoidensa tukea. Kirkkovaltio itsessään oli melko pieni. Paavit tulivat riippuvaisiksi 1300-luvun alussa Ranskasta, kun **Bonifacius VIII** kärsi tappion kiistassa Ranskan kuninkaan kanssa. Niinpä Pyhä Istuin siirrettiin ranskalaiseen Avignonin kaupunkiin, joka kuului vielä tuolloin valtio-oikeudellisesti keisarikuntaan.

Vuonna 1378, Kaarle-keisarin kuolinvuonna, vastavalittu paavi **Urbanus VI** muutti takaisin Roomaan. Ranskalaiset kardinaalit eivät kuitenkaan antaneet periksi ja valitsivat hänelle Avignoniin vastapaavin, **Klemens VII:n**. Seurauksena oli suuri skisma eli halkeama. Pahimmillaan toimi kolmekin paavia, koska Pisan konsiilissa valittiin vuonna 1409 uusi paavi **Aleksanteri V**. Silloiset Rooman ja Avignonin paavit, **Gregorius XII**



John Wycliffe

ja **Benedictus XIII** eivät suostuneet eroamaan tehtävistään, vaikka konsiili heidät erotti. Pisan konsiili ehti valita Aleksanteri V:lle tämän kuoltua seuraajan, **Johannes XXIII:n**, mutta onnistui vain hämmentämään tilannetta entisestään. Vasta Konstanzin kirkolliskokous, jonka yhteydessä Jan Hus tuomittiin roviolle, sai kaikki kilpailevat ”Kristuksen sijaiset” lähtemään, ja tilalle valittiin vain yksi kaikille yhteinen paavi **Martinus V**.

Kuitenkin koko instituutio oli jo ehtinyt pahasti korruptoitua. Kirkolliset virat ja erivapaudet olivat kaupan. Muut kirkolliset maksut kohosivat sietämättömiksi, ja nepotismi eli suvunsuosinta oli yleistä. Kun Kaarle-keisari kuoli vuonna 1378, maaperä oli valmis reformaatiolle. Hänen tyttärensä **Anna** oli naitettu Brittein saarille kuningas **Rikhard II:lle**, joten sitäkin kautta kuuluisan englantilaisen reformistin **John Wycliffen** ja hän lollardiensa opit levisivät Keski-Eurooppaan.

Suuressa skismassa kysymys oli puhtaasta valtataistelusta, koska teologisia eroja näillä kolmella eri paavilla ei juuri ollut. Kun Jan Husille niin kohtalokas Konstanzin kirkolliskokous onnistui lopulta ratkaisemaan skisman, paavin arvovalta oli kokenut kovia, samoin kuin kirkon varallisuus Kristuksen kyseenalaisten sijaisten keskinäisessä kamppailussa, joka oli inhorealitisessa maallisen vallan tavoittelussaan kaukana mistään uskonkilvoittelusta.

Václav IV:n vaikeudet

Kaarle-keisari oli tukeutunut hengellisen ylimystöön. Hänen aikanaan tasapaino maallisen ja hengellisen vallan välillä oli toiminut hyvin. Mikä onnistui isälle, ei onnistunut pojalle, **Václav IV:lle**. Jo Kaarlen viime vuosina ristiriitoja aiheuttivat paavin kuurian ylimääräiset verotusvaatimukset. Nuori **Václav** yritti kuitenkin jatkaa isänsä politiikkaa ja tukeutua aluksi Rooman paaviin. Jos hän mieli saada myös keisariuden, hänen olisi ollut matkustettava Roomaan kruunattavaksi. Böömin hallitsijasuku oli poliittisesti sidoksissa Ranskaan, joka tunnusti vain Avignonin paavin. Ranskan painostuksesta **Václav** lykkäsi matkaansa Roomaan ja sittemmin pysyttäytyi puolueettomana kahden paavin välisessä valtataistelussa.

Kirkon ja maallisen vallan välit kiristyivät **Václav IV:n** aikana, sillä arkkipiispa **Jan Jenštejn** asetui avoimesti tukemaan Rooman paavia. Tilanne paheni vuonna 1393, kun hallitsijan joukot tapoivat arkkipiispan sijaisen tuomiorovasti **Jan Pomukin** ja heittivät hänet Vltava-jokeen. Hukunutta tuomiorovastia kunnioitettiin sittemmin pyhimyksenä nimellä Jan Nepomuk. Olen kuullut väitettävän **Václavin** mitan tulleen täyteen, koska tuomiorovasti ja arkkipiispan sijainen Jan Pomuk (Nepomuk), **Václavin** kuningattaren rippi-isänä, ei suostunut paljastamaan kuningattaren hänelle uskomaan rippisalaisuutta kuninkaalle.

Arkkipiispa Jan Jenštejn pakeni Roomaan ja teki paaville valituksen **Václav-kuninkaasta**, mutta ehti kuolla ennen vastauksen saamista. Hänen seuraajansa aikana tilanne vain paheni. Monet Prahan Kaarlen yliopiston opettajista liittyivät reformiliikkeeseen. **Václav** yritti ratkaista omalla tavallaan kirkollista Jenštejnin sekasotkua. Hänen asemaansa ei mitenkään vahvistanut se, että hän tukeutui Pisan paaveihin.

Jos jo Kaarle IV:llä oli ollut vaikeuksia mustasukkaisesti etuoikeuksiaan varjelevan ylimystön kanssa, vielä suuremmat vaikeudet kohtasivat hänen poikaansa **Václavia**. Ylhäisaatelisto ei tietenkään hyväksynyt sitä, että **Václav** yritti vahvistaa asemaansa miehittämällä hallituselimet omilla miehillään, vaan vaati lisää valtaa. Määrin maakreivi **Joštin** johtama salaliitto onnistui ottamaan kuninkaan vangiksi lyhyeksi aikaa, mutta **Václavin**

nuorin veli, Brandenburgin maakreivi Jan Zhořelecký vapautti hänet.

Vaaliruhtinaiden kollegio erotti vuonna 1400 Václavin Rooman valtakunnan hallitsijan tehtävistä. Sen sijaan Böömin kuninkuuden hän säilytti. Seuraavien kymmenen vuoden aikana Luxemburgin suvun edustajia ei ollut valtaistuimella. Václavin nuorempi veli Sigismund Luxemburgilainen juonitteli vanhinta veljeään vastaan, ja jälleen ylhäisaatelisto onnistui vangitsemaan kuninkaansa. Václavin oli tällä kertaa pakko myöntyä aateliston vaatimuksiin. Kuninkaan arvovalta kuitenkin kärsi, ja alemmissa yhteiskuntaluokissa syntyi levottomuuksia. Sitä paitsi Böömi menetti kokonaan asemansa roomalaisen keisarikunnan ydinalueena, eikä se sitä sen jälkeen enää koskaan saavuttanut, vaikka muutamat varhaisimmat Habsburg-keisarit sittemmin hallitsivatkin valtakuntaansa Prahasta käsin.

Sigismund pääsi Rooman valtakunnan hallitsijaksi ja aikanaan tuli myös kruunatuksi keisariksi neljä vuotta ennen kuolemaansa vuonna 1437. Sigismund nousi muodollisesti myös Böömin valtaistuimelle vuonna 1420 Václavin kuoltua edellisenä vuonna. Hänen ei kuitenkaan annettu hallita hussilaissotien aikana, koska hän puolsi katolisten ristiretkeä tšekkiläisten uskonnollista ja kansallista nousua vastaan ja hänen armeijansa lyötiin kerta toisensa jälkeen.



Tšekin ja Puolan kuningasta kunnioittava kultaraha

Jan Husin edeltäjiä

Marsilius Padovalainen asettui paavin vastaiseen oppositioon jo vuonna 1324 teoksessaan *Defensor Pacis* (Rauhanpuolustaja). Roomalaisen oikeuden esikuvien mukaisesti hän otti ajattelunsa perustaksi kansan suvereniteetin. Tällä tuli olemaan suuri merkitys Husille ja koko hussilaiselle liikkeelle, jota voi monessa mielessä pitää myös yhteiskunnallisesti ja kansallisesti vallankumouksellisena, ja joka oli yli 400 vuotta aikaansa edellä. Marsiliuksen mukaan maallisella yhteiskunnalla tuli olla oikeus valita itse hallitsijansa ja säätää omat lakinsa. Hän ei samaistanut kirkkoa sen näkyvään hahmoon, paavin johtamaan valtakoneistoon, vaan piti kirkkoa "todellisten uskovien näkymättömänä yhteisönä, jonka jäsenistön tuntee vain Jumala". Jos hussilaiset olivat yli 400 vuotta edellä aikaansa, Marsilius Padovalainen oli yli 500 vuotta. Ylin johtoasema olisi Marsiliuksen mukaan pitänyt kuulua kirkolliskokoukselle, johon osallistuisivat sekä papit että maallikot. Paavin merkitys olisi kutistunut vain kirkon muodolliseksi johtajaksi. Niinpä kirkon ei ollut enää perusteltua hallita suuria rikkauksia ja maaomaisuuksia, kuten muun muassa saksalaiset arkkipiispat suurten ruhtinaskuntien hallitsijoina.

Lisäksi itävaltalainen augustiinilaismunkki **Konrad Waldhauser** oli alkanut saarnata kirkon väärinkäytöksiä vastaan. Hänen oppinsa levisivät pian Böömiin. Eurooppaa vaivaava mustasurma pelkisti köyhälistön ja kirkon rikkauksien välisen kuilun kaikkien nähtäväksi. Keisarin alamaisistakin kuoli enemmän kuin joka kymmenes. Waldhauserin jalanjälkiä seurasi Kroměřížistä kotoisin oleva **Jan Milíč**. Milíč perusti Prahän Vanhaankaupunkiin Jerusalem-nimisen turvakodin langenneille naisille. Hän ehti jo eräissä kirkon ja maallisen vallan vastaisissa saarnoissaan julistaa jopa Kaarlekeisarin Antikristukseksi, vaikka tämä itse oli paikalla.

Vuonna 1384 kuoli englantilainen reformaattori, Yorkshiressä vuonna 1320 (1324) syntynyt John Wycliffe, joka sittemmin niin paljon vaikutti Jan Husin ajatteluun ja opetukseen. Wycliffe oli teologian tohtori, joka toimi erään collegen esimiehenä Oxfordin yliopistossa. Hän kyseenalaisti paavin yksinomaisen auktoriteetin kirkossa, ja ju-

listi, että oli noudatettava vain Kristuksen lakia. Mikään kirkollinen tai maallinen valta ei voi vaputtaa kuolemansynnistä, sillä nämä instituutiot eivät itse olleet siihen päteviä. Englannin lakikin oli Wycliffen mukaan paavin kirkon määräyksiä tärkeämpi, mikä oli hyvin samansuuntainen ajatus Marsilius Padovalaisen 1300-luvun alkuvuosikymmeninä esittämien näkemysten kanssa. Samoin Wycliffe vastusti pyhimysten palvontaa ja pappien selibaattia ja vaati, että papiston olisi luovuttava maallisesta omaisuudestaan. Kirkon kannasta poiketen Wycliffe opetti, ettei ehtoollisessa eli eukaristiassa tapahdu leivän ja viinin muuttumista Kristuksen ruumiiksi ja vereksi eli transsubstantiaatiota. Wycliffe halusi ennen kaikkea palauttaa Raamatun ainoaksi auktoriteetiksi ja korosti, kuinka tärkeää niin pappien kuin maallikoidenkin oli omaehtoisesti ja henkilökohtaisesti tutustua Raamattuun. Varmaa ei kuitenkaan ole, mikä on Wycliffen osuus sen englanninkielisestä laitoksesta. Joka tapauksessa käännöksen teki latinankielisestä *Vulgatasta* Keski-Englannin murteelle joukko Wycliffen oppilaita yhdessä mestarinsa kanssa. Käännös valmistui luultavasti vuosien 1382 ja 1395 välisenä aikana. Työ siis jatkui ilmeisesti Wycliffen kuoleman jälkeen.

Wycliffen opit kuitenkin kantautuivat etäisestä Oxfordista Prahaan Kaarlen yliopistoon. Englannin kuningas Rikhard II oli naimisissa Böömin Annan eli keisari Kaarle IV:n tyttären Annen kanssa. Vaikka Rikhard olikin ahdistelut Wycliffeä, hänen kuningattarensa mukana Oxfordiin saapui tšekkiläisiä opiskelijoita, jotka veivät Wycliffen oppeja edelleen Prahan Kaarlen yliopistoon. Väitetään, että juuri **Jeroným (Hieronymus) Prahalainen** toi erityisesti Wycliffen kirjoituksia Prahaan 1400-luvun ensimmäisinä vuosina. Jeroným koki sittemmin saman kohtalon vuotta myöhemmin kuin Jan Hus, mutta hän on jäänyt historiassa kollegansa ja kumppaninsa varjoon. Joka tapauksessa tie oli aurattu valmiiksi Jan Husille.

Husin tie uudistajaksi

Mestari Jan Hus kuuluu tšekkien historian keskeisiin suurmiehiin. Kansallisena merkkimiehenä hän on ollut tšekeille vähintään samanarvoinen suuruus kuin runsas vuosisata myöhemmin elänyt

Mikael Agricola suomalaisille. Ero oli siinä, että Hus oli tulevan uskonpuhdistuksen airut ja ainakin osittaisessa oppositiossa vallanpitäjiä kohtaan, kun taas Agricola oli valtaan päässeeseen uskonpuhdistuksen toteuttaja ja hallitsijan apuri, niinpä Agricolaa ei teloitettu. Kumpikin loi perustan kansalliselle kirjakiellelle.

Jan Hus ei ollut pelkkä Wycliffen tšekkiläiselle maaperälle siirretty jäljitelmä, kuten brittiläiset historioitsijat suurvaltamentaliteettinsa pakahduttamina ovat usein taipuvaisia väittämään. Esimerkiksi Hus, toisin kuin Wycliffe, pitäytyi kirkon ehtoollisopissa, jonka mukaan leipä ja viini todella muuttuivat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Hänen ajattelunsa noudatti samaa logiikkaa kuin Wycliffen ja hän oli kiistatta innostunut Wycliffen opeista, kun ne aikanaan tulivat Prahassa tunnetuiksi. Sekä Wycliffen että Husin filosofia perustuivat osin uusplatonismiin ja he kumpikin ihailivat lähes tuhat vuotta aiemmin elänyttä **Pyhää Augustinusta**. Todellinen kirkko oli näkymätön vilpittömien ja rehellisten uskovien yhteisö, jossa pelastus on ennalta määrätty, eikä rikas ja mahtava ylikansallinen, moraaliltaan turmeltunut mahtiorganisaatio. Näkyvän kirkon monituhatpäistä hierarkkista virkakoneistoa johti yksinvaltainen paavi, vuosina 1409-1410 peräti kolme keskenään riitelevää ja kilpailevaa paavia. Sekä Wycliffen että Husin mukaan ehtoollinen kokonaisuudessaan – sekä leipä että viini – kuului niin pappien kuin maallikoidenkin nautittavaksi. Saarnat tuli olla kansankielisiä ja myös maallikoille tuli antaa oikeus tutkia Raamattua tarvittaessa omalla kielellään. Jan Hus loi siten Raamattua kääntäessään tšekin kirjakielen samoin, kuin myöhempi seuraajansa **Martin Luther** vastaavassa tehtävässään teki alasaksan murteesta saksan kirjakielen.

Husin yli 600 vuotta vanha ortografia on vielä suureksi osaksi voimissaan. Tšekin kielessähän esimerkiksi pitkä *u* sanan keskellä tai lopussa sai Husin toimesta päänsä samanlaisen pyörylän kuin ruotsalaisilla on *å*-kirjaimessaan. Pyrkimys korjata kirkon virallista oppia Raamatun ja kirkon traditioiden mukaiseksi ja saarnata sitä kansan kielellä sekä yhdistää todellinen usko elimelliseksi osaksi normaalia arkielämää oli Husin ja hänen seuraajiensa keskeisin päämäärä.



TŠEKIT, SLOVAKIT JA EUROOPPA

Teksti: Heikki Larmola

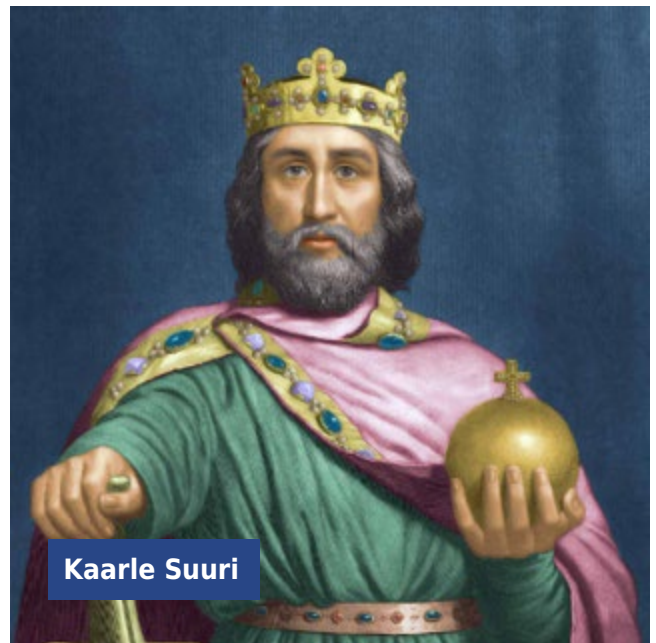
(lyhennetty versio Kulttuurikeskus Caisassa Helsingissä 22.3.2016 pidetystä luennosta)

Suur-Määrin valtakunta, joka oli tietävästi ensimmäinen länsislaavien valtioksi tai valtakunnaksi asti kehittynyt poliittinen yhteisö, toi maantieteellisen Euroopan ytimeen idästä muuttaneet länsislaavit eurooppalaisen kulttuurin ja politiikan yhteyteen.

Suur-Määrin valtakunnan olemassaolon aikana luotiin perusta tšekien ja slovakien olemiselle Euroopassa. Silloin ratkaistiin, etteivät tšekit ja slovakit jääneet ainakaan itään huolimatta totalitaarisesta neuvostotyyppisestä systeemistä. Se, mihin he kuuluvat, määritellään keskusteltaessa Väli-Euroopasta ja lyhytaikaisesta poliittisesta Itä-Euroopasta.

Slaavilaisheimoja alkoi vaeltaa idästä noin viidennellä vuosisadalla goottien, langobardien, vandaalien ja muiden germaanien aiemmin asuttamalle alueelle. Puolivälissä kuudetta vuosisataa Karpaattien kattilalaaksoon tunkeutuivat avaarit, hunnien jälkeen tullut aasialainen ratsastajakanasa, joka laajensi vaikutustaan ympärillä asuviin germaanisiin ja slaavilaisiin heimoihin. Kun langobardit vuonna 568 lähtivät Italiaan, vapautuivat suunnilleen nykyiset tšekien ja slovakien asuttamat alueet heidän slaavilaisille esi-isilleen. Frankkilainen kauppias **Samo** kukisti seitsemännen vuosisadan alkupuolella avaarit slaavien tuella, jolloin nämä valitsivat hänet ruhtinaakseen.

Myös **Kaarle Suuri** kuritti kahdeksannen ja yhdeksännen vuosisadan vaihteessa avaareja ja pyrki saamaan länsislaavit valtakuntansa alamaisiksi lähettämällä joukkoja nykyisen Tšekin alueelle. Osa suostuikin keisarin alaisuuteen, eli 14 esitšekiläistä voivodia yhteisöineen.



Kaarle Suuri

Kauaskantoisempi merkitys oli **Ludvig II Saksalaisen** perustamalla itäfrankkien valtakunnalla, joka vuonna 817 ulotti valtaansa myös slaavien asuinmaille. Määriläiset eli moravialaiset kastettiin kristityiksi 830-luvulla ja vuonna 845 Baijerin ja nykyisen Tšekin alueella 14 esitšekiläistä voivodia yhteisöineen. Näin tšekit ja määriläiset, jotka olivat tulleet idästä jo maantieteellisen Euroopan ytimeen, siirtyivät myös poliittisesti ja kulttuurisesti karolinkiseen Eurooppaan; merkitsihän kaste myös ainakin tietynlaista alistumista vasalliuteen.

Slovakian vanhimpiin kuuluvaan Nitran kaupunkiin rakennettiin ensimmäinen kristillinen kirkko slaavien alueelle vuonna 830. Puoli vuosisataa myöhemmin toisen slaavilaisten apostolin **Methiodioksen** toimesta sinne perustettiin piispanistuin.

Vuonna 843 Verdunin sopimuksella Kaarle Suuren frankkien keisarikunta jaettiin kolmeen osaan:

länsifrankkien valtakuntaan, josta aikanaan syntyi Ranska, itäfrankkien valtakuntaan, joka puolestaan synnytti Saksan sekä Italiaan, johon kuului tuolloin osa nykyistä Keski-Saksaa. Itäfrankkien valtakunta tehosti entisestään lähetystyötään slaavien alueille varmistaakseen myös poliittista vaikutusvaltaansa siellä. Siten länsislaavit joutuivat jo ensimmäisen kerran germaanisen ekspansioon kohteiksi.

Slovakit pitivät yhtenä valtakuntansa kaukaisena esiäitinä 800-luvun Suur-Määriä, joka suurimmillaan kattoi huomattavia osia länsislaavien asuttamista alueista, ainakin Slovakian ja Määrin sekä osia Pannoniasta, nykyisen Unkarin tasangosta, ja ruhtinas **Svatoplukin** aikana myös Böömin eli nykyisen Tšekin. Valtakunnan ja ensimmäisen dynastian perustajasta **Mojmírista**, joka hallitsi vuosina 830–846, ei tiedetä paljoakaan, paitsi että jo hän otti kasteen. Ensimmäinen maininta nimityksestä Suur-Määri on vuodelta 830, jolloin sitä käytti Byssantin keisari **Konstantinos Porfyrogennetos**.

Suur-Määrin valtakunnasta tulikin sitten Länsi- ja Itä-Euroopan, itäfrankkien valtakunnan ja Byssantin keisarin, Rooman ja Konstantinopolin kirkkojen välinen kilpakenttä aina Suur-Määrin kaatumiseen saakka. Noin 860 Mojmirin poika **Rostislav** haki valtakuntansa vahvistamiseksi ensin tukea paavilta. Menestyksekkäämpi Määrin lähetystö oli kuitenkin Konstantinopolissa kolme vuotta myöhemmin, kun Rostislav haki sieltä tukea ja vastapainoa frankeille näiden uhatessa hänen omaa asemaansa.

Byssantin keisari **Mikael II** ja hänen sittemmin kiistelty partiarkkansa **Fotios** lähettivät matkaan **Konstantinos Filosofin** (myöhemmin luostariin vetäytyttyään otti nimen **Kyrillos**) ja Methodioksen johtaman lähetystön. Kyrillosta ja Methodiosta kunnioitetaan slaavien apostoleina. Mm. Venäjällä, Ukrainassa, Bulgariassa ja Serbiassa käytössä oleva kyrillinen aakkosto juontaa juurensa Kyrilloksen ja Methodioksen luomaan glagoliittiseen kirjaimistoon, joka syntyi pitkälti kreikan aakkoston pohjalta. He perustivat oman, erityisen Määrin kirkon, jossa pidettiin kansankielisiä jumalanpalveluksia bysanttilaistyyppisin menoin.

Kun keisari Mikael kuoli ja patriarkka Fotios kistui, Kyrilloksen ja Methodioksen lähestystyön

piti hakea tukea Roomasta. Vaikein ongelma oli kysymys kansankielisistä jumalanpalveluksista, varsinkin, kun frankkilaismielisiä katolisia pappeja oli Määrin kirkosta noin puolet. Paavi ratkaisi asian vielä tuolloin yllättäen slaavien hyväksi. Hän nimitti Kyrilloksen slaavien piispaksi Salzburgista itään oleville alueille. Kyrilloksen kuoltua 869 häntä seurasi piispana Methodios.

Tuohon aikaan Rooma ja Byssanti kilpailivat jo avoimesti vaikutusvallasta kristikunnan alueella. Vain kaksi vuosisataa myöhemmin Rooma ja Konstantinopoli katkaisivat suhteensa ja kristikunta jakaantui lopullisesti kahtia itään ja länteen. Yhdeksännellä vuosisadalla Suur-Määri oli juuri sekä idän että lännen intressipiirien leikkauspisteessä.

Rostislavin syrjäytti frankkien tuella hänen veljenpoikansa Svatoopluk. Sittemmin vuonna 870 frankit miehittivät koko Määrin valtakunnan ja ottivat Svatooplukin vangiksi. Hän pääsi kuitenkin pakenemaan, ja vierasta valtaa vastustavien määriläisten kanssa Svatoopluk löi frankit ja työnsi heidät valtakunnan rajojen taakse. Tässä Svatooplukilla oli myös tukeaan tšekkiläinen ruhti-



Kyrillosta ja Methodiosta kuvaava ikoni

nas **Bořivoj Přemysl**, joka perusti ruhtinaallisen dynastian Tšekkiin. Bořivoj otti Methodiokselta kasteen Svatoplukin hovissa. Bořivojn kuoltua Svatopluk hallitsi Suur-Määrin ruhtinaana lyhyen aikaa myös tšekkejä.

Määrin kirkkoa horjutti papiston jakautuminen latinalais-frankkilaisiin ja bysanttilais-slaavilaisiin. Paavi kuitenkin ymmärsi slaavilaislähetyksen merkityksen ja tuki Methodiosta nimittämällä tämän arkkipiispaksi.

Methodioksen seuraajaa paavi ei enää tukenut. Rooma asetti tukensa ehdoksi tietyt myönnytykset varsinkin liturgioissa käytettävästä kielestä. Kun slaavilainen osapuoli ei tätä hyväksynyt, Svatopluk karkotti Methodioksen seuraajan ja hänen slaavilaismieliset kannattajansa Määristä.

Tätä voi pitää ratkaisuna. Bysantti menetti läntiset slaavit, jotka joutuivat latinalaisten germaaniin ja sittemmin katolisuuteen kastettujen madjaarien puristukseen. Niinpä puolaa, tšekkiä ja slovakia, sitten kun siitä 900 vuotta myöhemmin tuli kirjakieli, kirjoitetaan latinalaisin kirjaimin ja latinalainen katolinen kirkko on ollut vallitsevana. Suur-Määrin valtakunta oli viimeinen sekoitus Euroopan itää ja länttä. Silti sekä Tšekissä että Slovakiassa vietetään edelleen heinäkuun alussa Kyrilloksen ja Methodioksen päivää. Seuraavan kerran tšekit ja slovakit joutuivat noin runsaat neljä vuosikymmentä kestäneeseen poliittiseen Itä-Eurooppaan vasta toisen maailmansodan ratkaisujen tuloksena 1944–45.

Suur-Määri sortui 900-luvun alussa sotaisten madjaarien hyökkäykseen. Svatoplukin kuoleman jälkeen Mojmir II kärsi tappion madjaareja vastaan vuosina 903 ja 904. Kun Mojmirin avuksi tullut baijerilainenkin armeija kärsi tappion madjaareille nykyisen Bratislavan lähellä vuonna 907 käydyssä taistelussa, Suur-Määrin valtakunta tuhoutui. Varsinainen Määri ei tosin joutunut madjaarien eli unkarilaisten vallan alle, vaan se liitettiin erillisenä alueena Böömiin vuonna 1029. Siten se tavallaan tšekkiläistyi. Slovakia jäi unkarilaisten haltuun ja palautui pakanuuteen. Kun sitten Unkarin kuningas **Istvan (Tapani)** otti vuonna 1000 kasteen Rooman kirkolta, se merkitsi myös slovakialaisten esi-isien sitoutumista katoliseen kirkkoon.

Svatoplukin kuolema merkitsi myös sitä, että ”kotimainen” Přemyslien suku palasi Böömin eli tšekkien ruhtinaiksi vuonna 894. Yhdessä madjaarien invaasion kanssa nämä kaksi tapahtumaa erottivat tšekit ja slovakit toisistaan sittemmin yli 1000 vuodeksi, vuoteen 1918 saakka.

Tšekit ja slovakit keskiajalla

Böömi ja Määri ajautuivat enemmän tai vähemmän löyhään alistussuhteeseen Pyhään saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan. Välillä tšekit kuitenkin onnistuivat ylläpitämään omaa kuningaskuntaansa 1100-luvun loppupuolelta alkaen. Böömin kuninkaat **Karel IV** ja hänen poikansa **Václav IV** olivat jopa valtakunnan keisareita 1300-luvun puolestavälistä 1400-luvun alkuun, jolloin Václav menetti keisarin arvonsa. Myös hussilaissotien aikana 1400-luvulla Böömin kuningas oli riippumaton keisareista. Niinpä tšekkien onnistui luoda omaleimainen tšekkiläinen sivistys, jonka kirjakielen kielipin ja ortografian loi mestari **Jan Hus**, manner-Euroopan ensimmäinen uskonnollinen uudistaja. Sitä ei böömiläisten protestanttien perusteellinen tappio vuonna 1620 Bílá Hora (Valkeanvuoren) taistelua seurannut germaanis-katolinen repressiokaan kyennyt täysin tuhoamaan, vaikka yritti.

Slovakien sulauttamispyrkimyksissä ovat sen sijaan kunnostautuneet heimoveljemme unkarilaiset, jotka ovat siitä lähtien hallinneet nykyistä Slovakiaa aina vuosiin 1918–1920, ja jotka yrittivät 1800-luvun jälkipuoliskolla madjarisoida kaikki heille alistetut kansat Itävalta-Unkarin perustamisen jälkeen vuonna 1867. Jo keskiajalla Slovakian aluetta Unkarin kuningaskunnan osana oli kutsuttu Ylä-Unkariksi. Unkarin kuningaskunnan ensimmäinen yliopisto *Academia Istropolitana* perustettiin nykyiseen Bratislavaan vuonna 1467. Kaupungista käytettiin virallisissa teksteissä tuolloin sen klassista nimeä Istropolis.

Kun osmanien valtakunta valtasi pääosan Unkaria 1526, Ylä-Unkari jäi valtaamatta, jolloin se jäi turkkilaisten ja Wienistä jo tuolloin hallitun saksalaiskeisarikunnan rajamaaksi. Bratislavasta tuli Turkin vallan ulkopuolelle jääneen, sittemmin habsburgilaisen Unkarin pääkaupunki. Slovakit olivat tuolloin pääasiallisesti maaorjia, jotka kärsi-

vät siitä, että heidän maansa jäi ruhtinaiden taistelutantereeksi siihen asti, kunnes pääosa Unkarista siirtyi 1600-luvun lopulla pysyvästi osmaneilta Habsburgeille. Näin Slovakia/Ylä-Unkari jäi Länsi-Euroopan kehityksestä jälkeen pitkäksi aikaa. Unkarin kuninkaat kruunattiin turkkilaisvaltauksesta lähtien aina vuoteen 1848 asti nykyisessä Bratislavassa, jonka unkarilaiset tunsivat nimellä *Posony*, ja saksalaiset nimellä *Pressburg*, vaikka turkkilaiset olivat vetäytyneet maasta jo puolitoista vuosisataa aikaisemmin. Myös Unkarin valtiopäivät kokoontuivat Bratislavassa vuoteen 1848 saakka, ennen kuin Buda ja Pest kehittyivät ja yhdistyivät. Suur-Määrin lopullisesta tuhoutumisesta vuonna 907 aina kansalliseen heräämiseensä saakka 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa slovakit elivät oikeastaan yksinomaan Unkarin historiaa.

Keskiajalla Böömin kuningaskunta oli kuitenkin merkittävä. Useimmiten Böömin kuninkaat olivat saksalaisen keisarin vasalleja. Useita kertoja koko keisarikuntaa hallittiin Prahasta. Böömin, Määrin ja Sleesian sekä Lausitzin sorbien Luxemburg-sukuinen kuningas **Kaarle (Karel)** kruunattiin vuonna 1355 Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisariksi, ja vasta hänen poikansa **Václav** myöhemmin menetti keisariuden.

Jo vuonna 1348 kuningas Karel, saksalais-roomalaisen valtakunnan keisarina Kaarle IV, perusti Prahaan vanhimman Alppien pohjoispuolisen yliopiston, joka oli tuohon aikaan sekä saksan- että tšekinkielinen. Suomen huomattavin katolinen piispa **Maunu II Tavast** sai oppinsa Prahasta 1300- ja 1400-lukujen vaihteessa. Böömin kuningas oli jo 1200-luvulla kutsunut maahan saksalaisia ammattimiehiä, joten nykyisen Tšekin saksankielinen vähemmistö säilyi maassa yli 700 vuotta vuosien 1945–48 karkotuksiin asti. Praha oli ainkin 1300-luvulla Lontoota ja Pariisia suurempi.

Muun muassa reformattori Jan Hus toimi Prahan Kaarlen yliopiston rehtorina. Kuten tunnettua, hän oli skottilaisen **John Wycliffen** jälkeen esiintynyt manner-Euroopan uskonnollinen reformaattori, joka saarnasi katolisen kirkon rikkautta ja liiallisia omistuksia vastaan. Jan Hus, joka sittemmin poltettiin Konstanzin kirkolliskokouksen yhteydessä roviolla kerettiläisenä vuonna 1415, oli tšekin kielen uudistaja ja kodifioija. Alemmat yhteiskun-

taluokat alempaa aatelistoa myöten omaksuivat hänen oppinsa. Hussilaiset eivät olleet pelkästään uskonnollinen, vaan myös yhteiskunnallinen liike. Niinpä seuranneissa hussilaissodissa, kun keisari **Sigismund** yritti palauttaa keisarivallan tšekien kruunun maille, hussilaiset kykenivät päällikkönä **Jan Žižkan** johdolla muodostamaan armeijan, joka 1400-luvulla eteni pitkään voitosta voittoon – kävivätpä he myös Slovakiassa. Ryöstelyillään he aiheuttivat siellä enemmän vahinkoa kuin hyötyä, mutta heidän jäljiltään Slovakian protestantit käyttivät kirkoissaan senaikaista tšekin kieltä.

Myöhemmin 1400-luvulla Böömin kuningas **Jiří Poděbradylainen** yritti luoda kristillisen Euroopan hallitsijoiden yhteisrintaman osmanien Turkin ekspansion estämiseksi. Nykytšekit mainostavat mielellään kuningas Jiřin ponnisteluja varhaisiksi yrityksiksi luoda Euroopan Unioni tai peräti YK. Hänen liittopyrkimyksillään kaiketi oli joitakin yhtäläisyyksiä myöhempien integraatioyritysten kanssa. Vähemmän korostetaan sitä, että sillä liitolla olisi ollut selvästi määritelty valtakunnallinen vihollinen, sulttaanien Turkki, toisin kuin EU:lla tai YK:lla nykyään.

Kuninkaan pyrkimykset kaatuivat kuitenkin siihen, ettei hänellä ollut Kaarlen tavoin keisarillista arvovaltaa, koska hän oli vain Böömin kuningas, vaikkakaan ei keisarin vasalli. Paavi ei tunnustanut Jiřiä edes kuninkaaksi, koska tämä oli hussilainen protestantti, siis kerettiläinen, vaikka hän yrittikin sovittaa oman maansa katolisten ja protestanttien välillä. Vaikeuksia Jiřille aiheutti myös Unkarin kuninkaan **Matias Corvinuksen** kunnianhimo, joka paavin yllyttämänä valtasi alueita Jiřiltä ja pystyi tämän väliaikaisesti syrjäyttämäänkin.

Samana vuonna 1526 Turkin armeijan saatua ratkaisevan voiton unkarilaisista aatelisista Mohácsin taistelussa ensimmäinen Itävallan Habsburg sai Böömin kruunun. Siitä lähtien Habsburgien dynastia hallitsi tšekkejä ja sittemmin myös slovakkeja aina vuoteen 1918, jolloin ensimmäinen maailmansota murskasi Itävallan keisarikunnan ja siis Itävalta-Unkarin kaksoismonarkian. Näin tapahtui myös Saksan ja Venäjän keisarikunnille sekä Turkin sulttaanien imperiumille.

Huolimatta siitä, että 30-vuotinen sota – tai ryhmä sotia joita yhteensä kutsutaan 30-vuotiseksi so-

daksi - 1600-luvulla merkitsivät repression alkua heidän kielensä ja identiteettinsä tuhoamiseksi ja Böömin ja Määrin saksalaistamiseksi kokonaan - Böömin kuningaskunta sulautettiin lopullisesti Pyhään saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan 30-vuotisen sodan (1618-1648) jälkeen. Habsburgit eivät koskaan enää sen jälkeen suostuneet kruunauttamaan itseään Böömin kuninkaiksi.

Tšekkien ja slovakien asema keskellä Eurooppaa

Kommunistivallan kaaduttua entisessä Tšekkoslovakiassa julkaistiin pilakuvia tšekkien ja slovakien uudesta eurooppalaisesta identiteetistä, siitä kuinka äskeinen järjestelmän muutos sekoitti ulkomaalaisten turistien päät. Ensimmäisessä kuvassa läntinen turisti valittaa prahalaiselle miehelle suunnistamisvaikeuksiaan "itäeurooppalaisessa kaupungissa". Toisessa kuvassa vimmasunut prahalainen on käynyt turistin kurkkuun kiinni ja karjuu: "Kuinka monta kertaa minun on

toistettava Keski-, Keski-Eurooppa, ei Itä-Eurooppa!"

Puhtaasti maantieteellisessä mielessä prahalainen oli tietysti oikeassa. Praha sijaitsee Wienistä luoteeseen suunnilleen yhtä lännessä kuin Keski-Ruotsi tai Italian maakunta Campania, ainoastaan hiukan idempänä kuin Palermo. Tukholma on aavistuksen idempänä kuin Bratislava, Slovakian pääkaupunki, ja Turku sijoittuisi Keski-Euroopassa Slovakian ja Ukrainan rajalle, mieluummin ehkä Länsi-Ukrainaan kuin Itä-Slovakiaan, alueelle, joka ennen tunnettiin Taka-Karpaattien Ukrainana (Zakarpatská Ukrajina). Suomi on itäinen maa, ei Tšekki tai Slovakia niiden kansojen slaavilaisuudesta huolimatta.

Kolme kansaa kiistelee enemmän tai vähemmän leikkimielisesti siitä, keiden alueella Euroopan keskipiste sijaitsee: tšekit, slovakit ja liettualaiset. Puolalaiset eivät tiettävästi ole osallistuneet keskusteluun. He tuntevat muutenkin maansa suuruuden, keskeisen sijainnin ja merkityksen Eu-



roopalle, kuten Puolan usein äkkipikaisesta käytöksestä EU:ssa on voitu todeta.

Tšekien ja slovakien politiikassa ja historiassa on ollut olennaista, että niiden olemisen Euroopassa on määrittänyt Saksan-Itävallan suursaksalaisuuden ja Venäjä/Neuvostoliiton panslavismiksikin laajentuneen isovenäläisyyden dilemma. Historiallinen Saksan ja Venäjän dilemma tunnetaan myös Suomessa, kun kohtalon kolmioksi meillä kutsutaan sitä, jonka kärkipisteinä ovat Moskova, Tukholma ja Berliini. Ruotsi on liian pieni poliittinen toimija suurvalta-asemansa romahdettua vuonna 1709 Pultavan taistelussa, jotta se voisi vaikuttaa minnekään muualle kuin aivan lähiympäristöönsä, kuten Suomeen, ehkä Baltiaan ja Norjaan.

Suomalaisten tavoin baltit, puolalaiset, unkarilaiset, tšekit ja slovakit ovat joutuneet elämään saksalaisen ja venäläisen suurvallan intressi- ja vaikutusalueiden leikkauksessa. Karkeasti voi sanoa, että kun Saksa on ollut vahva ja Venäjä heikko, saksalaiset ovat enemmän tai vähemmän suoraan hallinneet näitä kansoja. Vastaavasti, varsinkin toisen maailmansodan päättyessä, kun Neuvostoliitto oli vahva ja Saksa heikko, oli selvää, että tšekit ja slovakit joutuivat kommunististen puolueiden välityksellä Neuvostoliiton hallintaan. Se, että Suomi muista poiketen välttyi Neuvostoliiton yliherruudelta, johtui paitsi Suomen armeijan poikkeuksellisen hyvästä suorituskyvystä, niin ennen kaikkea sen syrjäisestä asemasta ydin-Euroopan valtavyöliin nähden ja Pohjois-Euroopan herkästä tasapainosta ja Ruotsin roolista siinä.

Kun sekä Saksa että Venäjä ovat olleet vahvoja, niiden armeijat ovat marssineet vuorotellen tšekien ja slovakien asuinsijojen yli. Jos taas molemmat ovat olleet samanaikaisesti heikkoja, kuten ensimmäisen maailmansodan päättyessä, tšekit ja slovakit, samoin baltit, puolalaiset ja suomalaiset sekä Kaakkois-Euroopan kansat saavuttivat itsenäisyytensä, koska lännen suurvallat USA, Britannia ja Ranska tarvitsivat puskurivaltioita Saksan selustaan sen tulevan emansipaation ehkäisemiseksi tai Venäjän bolševistisen vallankumouksen patoamiseksi.

Kuvaan kuuluu lännen suurvaltojen poissaolo tai välinpitämättömyys. Ranska suorastaan petti liittolaisensa Tšekkoslovakian vuonna 1938, kun

se pelkäsi, eikä tullut liittolaisensa avuksi Saksan tultua pieneen naapurimaahansa. Suhteellisen välinpitämättömänä läntisenä eurooppalaisena suurvaltana voidaan pitää ainakin tässä yhteydessä myös Yhdysvaltoja, joka ainakin tähän asti on rakentunut sinne muuttaneiden valkoisten eurooppalaisten hegemonialle, eurooppalaisten siirtolaisten, jotka toivat muassaan eurooppalaiset arvonsa ja elämäntapansa. Toisen maailmansodan jälkeen ei ollut toista vakavasti otettavaa läntistä suurvaltaa kuin Yhdysvallat, joka tuolloin olikin ylivoimainen globaalinen supervaltta, suhteessa muihin, vieläpä voimakkaampi kuin brittien imperiumi oli koskaan ollut.

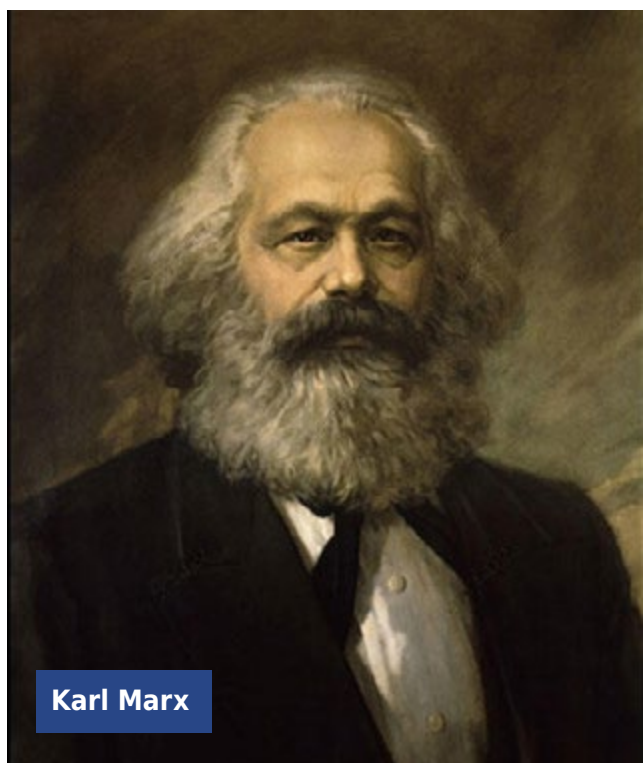
Tšekkejä on yritetty saksalaistaa ja slovakkeja sekä unkarilaistaa että Hitlerin päiväunissa myös saksalaistaa, mutta ei tietävästi koskaan venäläistää. Siihen ei edes Neuvostoliitto uskonut pystyvänsä, vaikka se nykyeestiläisten tilitysten valossa ilmeisesti yritti venäläistää pieniä Baltian kansoja. 1800-luvun panslavismi uudelleen heränneenä toisen maailmansodan lopussa sai useimmat tšekit ja slovakit pitämään venäläisiä slaavi-veljinään, jotka vapauttaisivat heidät saksalaisten ja unkarilaisten sorrosta. Heidän panslavisminsa oli yhtä paljon germanofobiaa kuin russofiliaa, sillä niin pian kuin ensin slovakit ja sittemmin myös tšekit joutuivat konkreettisesti tekemisiin venäläisen elämäntavan ja hegemoniapyrkimysten kanssa, heidän panslavisminsa laimeni.

Tässä yhteydessä on kyse suursaksalaisuuden käsitteestä, joka kattaa myös Itävallan saksaa puhuvan väestön. Suursaksalaisuus ulottui ja ulottuneekin pinnan alla ehkä vieläkin Itävaltaan, jossa vallitsi monikansallisen keisarikunnan aikana suurimman osan aikaa germaaninen hegemonia. Vaikka Preussi omien hegemoniapyrkimystensä takia löi sodassa 1866 Itävallan ulos yhdistettävän Saksan suurvaltahankkeista, rauha solmittiin preussilaisten jo kerran miehittämässä Prahassa. Keisarillinen Itävalta palasi melko pian sen jälkeen uuden Saksan keisarikunnan liittolaiseksi ja ensimmäisen maailmansodan jälkeen ei-saksalaiset alueensa menettäneenä halusi liittyä Saksaan jo 20 vuotta ennen Hitlerin *Anschlussia*.

Lännen suurvalloille suomalaiset, baltit, puolalaiset, tšekit, slovakit ja unkarilaiset ovat olleet

” Ranska suorastaan petti liittolaisensa Tšekkoslovakian vuonna 1938.

lähinnä vaihtorahoja, jotka voidaan antaa joko Saksalle tai Venäjälle, koska lännellä ei ole näillä alueilla ollut mitään elintärkeitä etuja puolustettavanaan, eikä niiden takia oteta suursodan riskejä. Korkeintaan nämä maat kelpasivat lännen suurvalloille ensimmäisen maailmansodan jälkeen puskurivyöhykkeeksi Saksan selustaan haittaamaan sen uutta nousua ja patoamaan bolševismin leviämistä Venäjältä. Lännen piittaamattomuus voitiin todeta vuosina 1938–39, kun Tšekkoslovakia voitiin ensin silpoa ja antaa se sen jälkeen Saksalle, Suomi ja Baltia Neuvostoliitolle, mikäli se vain olisi pystynyt nämä kaikki ottamaan sekä Puola kummallekin, koska Britannia ja Ranska sotivat Saksaa vas-



Karl Marx

taan ensimmäiset puoli vuotta suojavaarustustensa takaa yrittämättäkään tosissaan auttaa Puolaa.

Tässä yhteydessä on kiinnostavaa, ettei esimerkiksi **Karl Marx** ollut mikään pienten kansojen itsenäisyyden lämmin tukija. Hänelle oli olennaista, että työväenluokka vapauttaisi itsensä suurissa imperiumeissa, suurissa valtiokokonaisuuksissa, jolloin pienten kansojen työväenluokan vapautuminen ratkeaisi itsestään. Kun slovakialainen kommunisti ja sittemmin Tšekkoslovakian ulkoministeri **Vladimír Clementis** uskalsi epäillä Marxia tässä kohdin 1930-luvulla, se luultavasti laskettiin hänelle myöhemmin näytösoikeudenkäynnissä synniksi.

Tšekeillä ja slovakeilla on kuitenkin strategisesti tärkeä asema ydin-Euroopassa. Jo logistiikka sanelee Suomen enemmän reunavaltioksi, mutta tšekit ja slovakit ovat ja pysyvät keskellä Eurooppaa. Preussin rautakansleri ja sittemmin Saksan keisarikunnan valtakunnan kansleri **Otto von Bismarck** totesi jo 1800-luvun loppupuolella, että se, joka hallitsee Böömiä, hallitsee Eurooppaa. Koska tšekit itse ovat liian pieni kansa pyrkiäkseen hegemoniaan, ei heistä tietenkään Bismarckin mukaan ole sinänsä vaaraa, mutta se suurvalta, joka saa sen alueen haltuunsa, hallitsee Eurooppaa. Bismarckin huolena oli mahdollinen tsaarien Venäjän ekspansio länteen panslavismin varjolla. Olihan Venäjä jo pyrkinyt saamaan Balkania valtaansa sodassaan Turkia vastaan vuonna 1878 virallisena motiivinaan uskonveljien ja slaaviveljien suojele islamilaisen osmanien Turkin sortoa vastaan. Juuri Bismarck sodan päättäneessä Berliinin rauhassa onnistui Itävallan tuella juonimaan suurimman osan Venäjän sotilaallisista voitoista tyhjiksi.

Neuvostomarsalkka **Ivan Konev** toisti Bismarckin perustelut vuonna 1968, kun Neuvostoliitto oli miehittänyt Tšekkoslovakian. Hänenkin mielestään se, joka hallitsee Böömiä, hallitsee Eurooppaa. Tällä kertaa huolena oli Saksa, nimenomaan Länsi-Saksa, jonka Neuvostoliitto jatkuvasti väitti havittelevan revanssia toisesta maailmansodasta. Saksassa olikin poliittisia ryhmiä, jotka toivoivat sille samaa mahtiasemaa kuin toisen maailmansodan aattona, mutta liittotasavallan poliittinen johto oli liian realistinen pyrkiäkseen muuhun kuin enintään Saksan yhdistämiseen. Liittokansle-

ri **Konrad Adenauer** ei tiettävästi pyrkinyt edes siihen, vaan vahvistamaan muuten maan asemaa osana lännen puolustusta. Tuolloin Neuvostoliitto siis hallitsi Böömiä ja varmisti miehityksellään hallintansa siellä. Neuvostoliitto hallitsi tuolloin noin puolta Eurooppaa ja olisi kuka ties hallinut loppuakin, mikäli ulkoeurooppalainen valta Yhdysvallat ei olisi muodostanut vastapainoa. Britanniasta ei enää toisen maailmansodan jälkeen – ensimmäistä kertaa historiassa – olisi ollut yksinään muuten ylivertaisen mannereurooppalaisen vallan vastapainoksi.

Yli neljä vuosikymmentä Neuvostoliiton yliheruutta sai monet mieltämään tšekit ja slovakit itäeurooppalaisiksi kansoiksi. Kun yliherruus päättyi, he itsekkin puhuivat ”paluusta Eurooppaan”. Vajaat puoli vuosisataa itäistä herruutta on kuitenkin melko vähän verrattuna sitä edeltäneeseen vuosituhanteen, kun näiden kansojen slaavilaiset esi-isät ja he itse ovat eläneet läntisen kulttuurin ja kristinuskon piirissä sekä käyttäneet latinalaista kirjaimistoa kielissään.

Kansallinen herääminen

Jo tšekkiläinen sanomalehtimies ja kirjailija **Karel Havlíček-Borovský** toimiessaan opettajana Venäjällä vuosina 1843–44 pettyi **Nikolai I:n** Venäjään ja asettui toisen kansallisen merkkimiehen **Ján Kollárin** panslavismia vastaan, vaikka Havlíček taistelikin slaavien autonomian puolesta Itävallan



Ján Kollár

keisarikunnassa. Suurin osa tšekko-slovakialaisista legioonalaisista – Itävallan armeijasta venäläisten puolelle ensimmäisessä maailmansodassa karanneiden sotureista – ajautui sittemmin konfliktiin bolševikkien kanssa ja muodosti todellisen sotilaallisen uhan nuorelle neuvostohallitukselle. Heillä oli vielä suurempi mahdollisuus muuttaa maailmanhistorian kulkua kuin **Mannerheimilla**, mikäli tämä olisi 1919 hyökännyt toiveidensa mukaan valkosuomalaisen armeijan kärjessä punaista Petrogradia vastaan. Vähemmistö tšekko-slovakialaista legioonalaisista tosin, joukoissaan kirjailija **Jaroslav Hašek**, Švejkkin luoja, taisteli puna-armeijassa.

Toisessa maailmansodassa tšekkiläis-slovakialaiset maavoimat osallistuivat puna-armeijan osana maansa vapauttamiseen saksalaismiehityksestä. Saatuaan Slovakian hallintaansa puna-armeija toi mukanaan NKVD:n ja sotilastiedustelu *Smershin* miehet, jotka vangitsivat poliittisesti epätoivottuja slovakkeja ja toimittivat heidät leireille Neuvostoliittoon. Tämä oli luonnollisesti isku slovakien uskolle venäläisiin slaavilaisina isoinaveljinä. Viimeistään vielä jäljellä olevan russofilian Tšekkoslovakiasta, varsinkin tšekkien keskuudesta, tuhosi viiden Varsovan liiton maan tunkeutuminen Tšekkoslovakiaan vuonna 1968.

Ennen Tšekkoslovakian vapauttamista saksalaismiehityksestä vuosina 1944–45 ja kommunistien nousua yksinvaltaan vuonna 1948 tšekkien ja slovakien yhteydet venäläisiin olivat olleet aieman historian aikana miltei olemattomia, jos asiaa vertaa puolalaisiin ja suomalaisiin, jotka joutuivat tavan takaa tekemisiin itäisten naapuriensa kanssa. Jopa unkarilaisilla ehti olla ennen toisen maailmansodan päättäneitä neuvostomiehitystä enemmän kokemuksia venäläisistä kuin tšekeillä tai slovakkeilla. Kun unkarilaiset kapinoivat Itävallan keisaria vastaan vuosina 1848–49, tsaari Nikolai I lähetti venäläisen armeijan jo hätää kärsimässä olleen keisarin avuksi. Ilman venäläisiä keisari ei olisi kyennyt kapinaa kukistamaan.

Slovakit eivät panneet unkarilaisten kurittamista pahakseen, sillä unkarilaisten johtaja **Lajos Kossuth** oli jyrkästi kieltäytynyt ottamasta huomioon slovakien toiveita autonomiasta ja kansallisen alistamisen lopettamisesta ja hänen esi-

Kirjailija Jaroslav Hašekista julkaistu postimerkki



demokraattisen ohjelmansa ulottamisesta myös slaaveihin. Tämä oli epäilemättä Kossuthin ja unkarilaisten virhe. Heidän nationalisminsa oli liian kapea-alaista, vaikkakin Kossuthilla oli slovakialaiset juuret ja tuolloin elänyt ja taisteluissa kaatunut Unkarin kansallisrunoilija **Sándor Petőfi** oli jopa unkarilaistunut slovakki.

Kirjailija **Ludovít Štúr** oli juuri ennen kapinaa onnistunut kodifioimaan slovakin kirjakielen ja osallistui nyt slovakien nostattamiseen kapinaan. Oma kirjakieli vahvisti luonnollisesti identiteettiä, paitsi unkarilaisissa, myös tšেকেissä, joiden kieltä Ján Kollár oli käyttänyt luodessaan slovakialaista kirjallisuutta ja myyttejä. Tämä ei silti tuonut slovakeille välitöntä poliittista hyötyä. Kossuthin kieltäytyessä yhteistyöstä kansallismielisten slovakien kanssa nämä vaihtoivat puolta saaden keisarin lupaamaan parannuksia asemaansa. Kapinan kukistuttua keisari ei täyttänyt lupauksiaan slovakeille, koska hänen kannaltaan oli tärkeämpää rauhoittaa unkarilaisia. Slovakien kansallinen tietoisuus oli kuitenkin herätetty, eikä sitä enää onnistuttu kokonaan tukahduttamaan.

Myös tšekit kapinoivat keisarikuntaa vastaan vuonna 1848 kansallisten ja osin jo puolidemokraattistenkin tavoitteidensa toteuttamiseksi. Prahan kaduille rakennettiin barrikadeja. Itävallan armeija onnistui kuitenkin kukistamaan heidät melko nopeasti.

Tšekit sen sijaan olivat joutuneet pienehköksi länsislaavilaiseksi etujoukoksi keskelle suursak-

salaista merta. Kansallinen renessanssi 30-vuotisessa sodassa nitistetyn Böömin kuningaskunnan jälkeen alkoi suurin piirtein samoihin aikoihin kuin kansallinen herääminen Suomessa. Suunnilleen **Henrik Gabriel Porthanin** aikoihin eläneet **Josef Dobrovský** ja **Josef Jungmann** systematisoivat ja uudistivat tšekin kieltä. Josef Dobrovský johdolla laadittiin tšekin kielioppi 1809 ja Josef Jungmann laati 1830-luvulla ensimmäisen tšekkiläis-saksalaisen sanakirjan, johon hän otti sanoja klassisesta tšekistä. Kansalliselta merkitykseltään **J.W. Snellmania** vastaava aikalainen, historioitsija **František Palacký** tuotti muinaisia slaaveja ihannoineen historian. Aluksi hänen mielestään Itävallan keisarikunta oli tarpeellinen vähän samoin kuin J.W. Snellman käytti hyväkseen tsaari **Aleksanteri II:n** suosiota. Palackýn kerrotaan sanoneen, että jollei Itävallan keisarikuntaa olisi olemassa, se pitäisi keksiä. Myöhemmin Palacký joutui pettymään, kun vuonna 1867 keisarikunta muutettiin Itävalta-Unkarin kaksoismonarkiaksi, eikä Itävalta-Böömi-Unkarin kolmoismonarkiaksi. Myös unkarilaiset vastustivat jyrkästi entisen Böömin kuningaskunnan statuksen nostamista.

Slovakeille kaksoismonarkian perustaminen 1867 ja joutuminen suoraan Budapestin vallanpitäjien hallintaan merkitsi kovaa repressiota. Slovakinkieliset lukiot ja muut vähänkään korkeammanasteiset koulut suljettiin. Myös Slovakian kansallinen kulttuurilaitos *Matica Slovenska* suljettiin, vaikka jopa keisari **Franz Josef** oli antanut taloudellista tukea sen rakentamiseksi. Matica Slovenska avattiin uudelleen vasta keisarikunnan eli kaksoismonarkian romahdettua. On mahdollista, että ilman kaksoismonarkian kaatumista slovakit olisi unkarilaistettu ja koko kansa erityispiirteineen kadonnut.

Aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka tšekkiläiskansallinen liike kuitenkin toivoi, että keisarikunta voitaisiin muuttaa sen kansallisuuksien federaatioksi. Jopa **Tomáš Masaryk**, Tšekkoslovakian *pater patriae* toivoi ennen sodan puhkeamista keisarikunnan muuttamista. Vaikka Itävallan saksalaiset ja unkarilaiset olivat keisarikunnan suurimmat kansallisuusryhmät, slaavit yhteenlaskettuina muodostivat näitä kahta hegemonista kansallisuutta suuremman ryhmän. 🇨🇪

Uutta tšekkiläistä elokuvaa

Teksti: Eero Kettunen

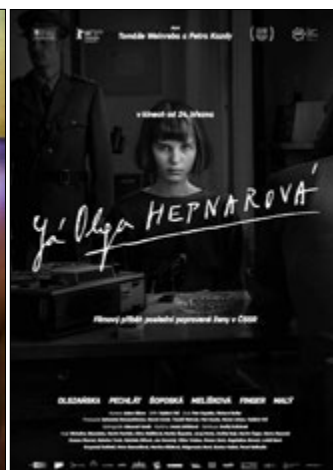
Oleskelin huhtikuussa kolme viikkoa Prahassa. Yksi tapa viettää aikaa kultaisessa kaupungissa oli käydä katsomassa uutta tšekkiläistä elokuvaa. Lempielokuvateatterini Prahassa on *Kino Lucerna* aivan kaupungin sydämessä. Tämän vanhan elokuvateatterin salien hämärään on kiva paeta turisteja ja kaupungin muuta hälinää. Ennen elokuvaa tai elokuvan jälkeen voi sitten vielä nauttia elokuvateatterin yhteydessä olevan kahvilan palveluista, joista muuten saa alennusta elokuvalipulla. Seuraavassa kerron neljästä näkemästäni uutuuselokuvasta. Elokuvan suhteen olen kaikkiruokainen, joten otokseeni sisältyy sekä kansankomedioita että ns. taide-elokuvia.

Teorie tygra (Tiikeriteoria) on uusi **Radek Bajgarin** ohjaama komedia kapinaan nousevasta aviomiehestä. Tämä *road movie* kertoo kuusikymppisestä miehestä, joka havahtuu appiukkonsa hautajaisissa siihen, että hänelläkin oli joskus ollut unelmia ja oma tahto. Niinpä mies päättää ryhtyä uudestaan oman elämänsä sankariksi. Mies ottaa riskin ja lähtee tien päälle huolimatta siitä, että hän näin tekemällä menettää kaiken jo saavuttamansa. Elokuva on myös kertomus miehen vaimosta, jolla on aina ollut selvä päämäärä elämässään: hänen tulee naisena kantaa vastuu avioliitostaan ja miehestään itsensä uhraten, koska ”miehistä ei ole vastuunkantajiksi”. Vanhan miehen kapina rikkoo myös pariskunnan lasten perheidyllit. Nuoret haluaisivat pärjätä vanhempiaan paremmin perhe-elämässään, mutta perheen omaksuma tuhoisa malli, jossa tiikeriuroksista tehdään jänishousuja, on syvälle juurtunut.

Nikdy nejsme sami (Emme ole koskaan yksin) on viime vuoden Tšekin leijonan voittaneen ohjaajan **Petr Václavin** uusi elokuva, jossa valtatie halkomaan pikkukylään muuttaa paranoidinen vanginvartija perheineen. Hän ystävystyy uuden naapu-



1907 avattu Kino Lucerna on yksi maailman vanhimmista yhtiäjäsoisesti toimineista elokuvateattereista. Teatterin arkkitehtuuri on sekoitus renessanssia ja art nouveauta.



” Vanhan miehen kapina rikkoo myös pariskunnan lasten perheidyllit.

rinna kanssa, joka on työtön luulosairas mies ja joka elää kyläkaupassa työskentelevän vaimonsa siivellä. Tämä elämäänsä kyllästynyt nainen hakee lohtua paikallisen seksiklubin ovimiehen ja sutenöörin sylistä. Naisen uusi ihastus rakastaa kuitenkin yhtä tytöistään, stripparia, joka puolestaan odottaa lapsena isän vapautumista vankilasta. Vankia tietysti vartioi jo mainittu uusi tulokas. Kyseessä on tarkka kuvaus tšekkiläisestä arkittellisuudesta ja nykyihmisistä, jotka ovat heidän itsensä liikkeelle panemien tuhoisien voimien uhreja.

Tomáš Weinrebin uusi elokuva *Já, Olga Hepnarová* (Minä, Olga Hepnarová) kertoo viimeisen Tšekkoslovakiassa teloitettun naisen tarinan. Vuonna 1973 Tšekkoslovakiaa kauhistutti nuoren naisen käsittämätön teko: **Olga Hepnarová** ajoi kuorma-auton raitiovaunua odottaneeseen väkijoukkoon Prahan keskustassa ja tappoi näin kahdeksan ihmistä. Olga piti tekoaan kostonä-

teiskunnalle, joka oli vahingoittanut häntä koko hänen elämänsä ajan. Elokuva kuvaa yksinäisen ihmisen eksistenssiä ja kehittymistä yhteiskunnan vastaiseksi. Tarina päättyy tragediaan, jossa ei ole voittajia eikä häviäjiä. Elokuva tarjoaa näkökulman naisen traumaattiseen elämään ja hirmutyöhön säilyttäen kuitenkin etäisyyden päähenkilöön. Näin tekemällä se ei asetu murhaajan puolelle. Elokuva on myös tarina ihmisistä Olgan elämässä. Heidän kauttaan se pyrkii ymmärtämään syitä hänen veritekoonsa.

Ztraceni v Mnichově (Eksyneet Münchenissä) on **Petr Zelenkan** komedia vuodelta 2015. Elokuva jakaantuu kahteen osaan: ensin näemme puolen tunnin mittaisen draaman, jota seuraavat ”dokumentti” tämän draaman tekemisestä ja selitys syistä draaman jäämisestä niin lyhyeksi. Elokuvan päähenkilö on tutkivaa journalismia tekevä prahalainen toimittaja, jolla on myös aviohuolia ja jota uhkaa työpaikan menettäminen. Hän saa tehtäväkseen mennä tekemään juttua Ranskan lähetystöön Münchenin sopimuksen vuosipäivään liittyen. Yllättäen elokuvan toinen päähenkilö on papukaija, jolla on myös sanan sanottavanaan Münchenin sopimuksen solmimisesta. Elokuvassa käsitellään hyvin humoristisesti yhtä Tšekin lähihistorian traumaattisimmista tapahtumista. Elokuvan tekijöillä on ihan oma teoriansa Münchenin sopimuksesta ja **Benešin** roolista sen solmimisessa. Elokuva on varsinainen ilopilleri kaikille Tšekin historiaa tunteville ja tšekkiläistä yhteiskuntaa seuraaville. Pilkkakirves osuu myös varsin kutkutavasti ranskalaisiin.

MENNEITÄ TAPAHTUMIA



Viime syksynä Suomessa konsertoinut (Näköala 1-2/2015) tšekkiläinen kitarravirtuoosi Štěpán Rak esiintyi jälleen Helsingissä, Temppeliaukion kirkossa torstaina 16. kesäkuuta. Tšekin suurlähetystön järjestämässä konsertissa Rak soitti kuusi sävellystä ja yhden ylimääräisen numeron. Esiintyminen huipentui Kalevalan ja Suomen ylistykseen. Rak myös lauloi suomeksi ”Taivas on sininen ja valkoinen” ja soitti Finlandia-hymnin osana teosta. Konsertti kokosi vajaa sata kuuntelijaa. Kuva: Petteri Peuranen



Suomi-Tšekki-seuran vuosikokous pidettiin Helsingissä ravintola Vltavassa 27.2.2016. Asialistalla olivat sääntömääräiset asiat, eikä tarjoiluakaan unohdettu. Etualalla oikealla puheenjohtajaksi valittu Hanne Lempinen, vasemmalla talouseksperttimme Lauri Vihma. Kuva: Jari Aula

